

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๕๘ ตอนที่ ๑๕๗๑ – ๑๕๘๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๕๗๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔

ข้อความใน **อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต กุมารลิจจวิสูตร ข้อ ๕๘**
โดยย่อมีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ครั้นนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปสู่เมืองเวสาลีเพื่อบิณฑบาต ครั้นเสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว เวลาปัจฉิมภัต เสด็จเข้าไปยังป่ามหาวัน ประทับนั่งพักผ่อนกลางวันที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง

แม้เป็นพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พักผ่อนของพระองค์ คือ โคนต้นไม้ต้นหนึ่งในป่ามหาวัน

ก็สมัยนั้น เจ้าลิจจวิกุมารหลายคนถือธนูที่ขึ้นสาย มีฝูงสุนัขแวดล้อม เดินเที่ยวไปในป่ามหาวัน ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง แล้วจึงวางธนูที่ขึ้นสาย ปล่อยฝูงสุนัขไป ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วจึงเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว ตาหนึ่งประนมอัญชลีอยู่ใกล้ พระผู้มีพระภาค

เพียงเท่านี้ เห็นจิตใหม่ ขณะนั้นเป็นจิตประเภทไหน มีhiri มีโธตตปปะไหม ที่แสดงความเคารพนอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อม

ก็สมัยนั้น เจ้าลิจจวินามว่ามหานามะ เดินพักผ่อนอยู่ในป่ามหาวัน ได้เห็น เจ้าลิจจวิกุมารเหล่านั้นผู้ต่างนั่งประนมอัญชลีอยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค แล้วจึงเข้าไป

เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้เปล่งอุทานว่า

เจ้าวัชชีจักเจริญ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

ดูกร มหานามะ ก็เพราะเหตุไรท่านจึงกล่าวอย่างนี้ว่า เจ้าวัชชีจักเจริญ ฯ

เจ้ามหานามะกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้าลิจฉวีกุมารเหล่านี้เป็นผู้ร้าย หยาบคาย กระด้าง ของขวัญต่าง ๆ ที่ส่งไปในตระกูลทั้งหลาย คือ อ้อย พุทรา ขนมนม ขนมต้ม หรือ ขนมแดกงา เจ้าลิจฉวีกุมารเหล่านี้ย่อมแย่งชิงกิน ย่อมเตะหลังหญิงแห่งตระกูลบ้าง เตะหลังกุมารแห่งตระกูลบ้าง แต่บัดนี้เจ้าลิจฉวีกุมารเหล่านี้ต่างนั่งนิ่งประนมอัญชลี อยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค

แม้เพียงชั่วขณะที่นั่งนิ่งประนมอัญชลี ก็ต่างกับขณะที่เป็นอกุศลที่เคยเป็น ซึ่งไม่ว่าใครจะมีความประพฤติอย่างไร มีความเกรงมากมายอย่างไรก็ตาม เมื่อ มีโอกาสได้สนใจในพระธรรมและฟังพระธรรม ย่อมเป็นที่หวังได้ว่า คนนั้นย่อมดีขึ้น จะน้อยหรือจะมากแล้วแต่พื้นของจิตที่สะสมมา แม้แต่บรรดาเจ้าลิจฉวีกุมารเหล่านี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร มหานามะ ธรรม ๕ ประการนี้ มีอยู่แก่กุลบุตรคนใดคนหนึ่ง เป็น ขัตติยราชได้รับมูรธาภิเษกแล้วก็ตาม ผู้ปกครองรัฐซึ่งรับมรดกจากบิดาก็ตาม เป็นอัครเสนาบดีก็ตาม เป็นผู้ปกครองหมู่บ้านก็ตาม หัวหน้าพวกก็ตาม ผู้เป็นใหญ่ เฉพาะตระกูลก็ตาม กุลบุตรนั้นพึงหวังได้รับความเจริญส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน

เรื่องของหิริโอตตปปะทั้งนั้น

ดูกร มหานามะ กุลบุตรในโลกนี้ย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา มารดา บิดาด้วยโศกทรพีที่ได้มาด้วยความหมั่น ความขยัน สะสมขึ้นด้วยกำลังแขนของตน ได้มาโดยอาบเหงื่อต่างน้ำ ชอบธรรม ได้มาโดยธรรม มารดาบิดาผู้ได้รับการสักการะ

เคารพ นับถือ บูชาแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วยน้ำใจอันงามว่า ขอจงมีชีวิต ยืนนาน มีอายุยืนนาน กุลบุตรผู้นั้นมารดาบิดาอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้รับความเจริญส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม

แม้แต่เพียงความคิดที่อยากจะทำให้ใครมีอายุยืนนาน ขณะนั้นแสดงว่า ต้องเห็นคุณธรรมความดีของบุคคลนั้น ไซ้ไหม ขณะนั้นก็มีความเคารพ มีความ นอบน้อม สักการะในคุณความดีของท่านผู้นั้น ซึ่งขณะนั้นเป็นหิริโอตตปปะ

ประการต่อไป

ประการที่ ๒ พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องของกุลบุตรย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บุตร ภริยา ทาส กรรมกร และคนใช้ ด้วยโภคทรัพย์ที่ได้มา ... โดยนัยเดียวกัน

ประการที่ ๓ กุลบุตรย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา เพื่อนชาวนาและ คนที่ร่วมงานด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ ... โดยนัยเดียวกัน

ประการที่ ๔ กุลบุตรย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา เทวดาผู้รับพลีกรรม ด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ ... โดยนัยเดียวกัน

ประการที่ ๕ กุลบุตรย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา สมณพราหมณ์ด้วย โภคทรัพย์ที่หาได้ ... โดยนัยเดียวกัน

ข้อความตอนท้ายมีว่า

กุลบุตรผู้โอบอ้อมอารี มีศีล ย่อมทำการทำงานแทนมารดาบิดา บำเพ็ญ ประโยชน์แก่บุตร ภริยา แก่ชนภายในครอบครัว แก่ผู้อาศัยเลี้ยงชีพ แก่ชนทั้งสอง ประเภท กุลบุตรผู้เป็นบัณฑิตเมื่ออยู่ครองเรือนโดยธรรม ย่อมยังความยินดีให้เกิดขึ้น แก่ญาติทั้งที่ล่วงลับไป ทั้งที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน แก่สมณพราหมณ์ และเทวดา กุลบุตรนั้นครั้งบำเพ็ญกัลยาณธรรมแล้ว เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ บัณฑิต ทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ เขาละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงใจในสวรรค์ ฯ

จะเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีหิริโอตตปปะ ย่อมทำกุศลไม่ได้ครบถ้วนตามที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้ว ไม่ใช่แต่เฉพาะท่านผู้มีพระคุณและท่านที่ใกล้ชิดที่สุดคือ มารดาบิดาเท่านั้น การสักการะ เคารพ นับถือบูชาในประการที่ ๒ คือ บุตร ภริยา ทาส กรรมกร และคนใช้ เป็นกุศลใหม่ ถ้าทำได้ ไม่ใช่เป็นผู้ที่ถือตนสำคัญตนว่า เป็นใหญ่ เป็นนาย แต่เป็นผู้ที่เคารพนับถือบูชาคุณความดีของบุคคลอื่นได้ แม้บุตรซึ่งเป็นผู้ที่มีความดี มารดาบิดาก็ยังเห็นในความดีของบุตรนั้นได้ เคารพในคุณความดีได้ ไม่ถือว่าตนเป็นใหญ่ ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นภริยา หรือเป็นทาส เป็นกรรมกร หรือคนใช้

ผลที่ได้จะดีไหม ถ้ามีความเคารพในกันและกัน ไม่ใช่มีความสำคัญตนเพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ ธรรมใดที่เป็นกุศล ไม่ว่าจะเกิดขึ้นกับใครก็ต้องเป็นกุศล และผลของกุศลก็ต้องเป็นกุศลวิบาก ไม่ใช่ว่าผู้เป็นหัวหน้าต้องถูกเสมอทั้ง ๆ ที่ผู้เป็นหัวหนามีอกุศลจิต เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้พิจารณาให้ถูกต้องว่า ในขณะที่นั้นกุศลธรรมมีในบุคคลใด ก็ควรจะเคารพในกุศลธรรมของบุคคลนั้น

บุญญกิริยาวัตถุประการที่ ๖ คือ เวยยาวัจจะ

การสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น ก็ยังเห็นได้เหมือนกันในหิริและโอตตปปะ ถ้ากุศลจิตเกิดขึ้นในขณะนั้น ย่อมช่วยเหลือคนอื่น แต่ถ้าใครไม่ช่วย คือ ปกติไม่เคยช่วยใครเลย เคยแต่ให้คนอื่นช่วย ก็ควรที่จะพิจารณาว่า ในขณะที่ไม่ช่วยคนอื่นซึ่งในขณะนั้นช่วยได้แต่ไม่ช่วย เพราะอะไร ก็เพราะว่าขณะนั้นจิตเป็นอกุศล แต่ถ้ากุศลจิตเกิดย่อมสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น และกุศลก็ไม่ใช่เป็นแต่เฉพาะในเรื่องของท่านเท่านั้น แม้ในการช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ ในขณะนั้น ซึ่งบางคนทำไม่ได้เพราะไม่มีหิริโอตตปปะ แต่บางคนมีอุปนิสัยที่มักช่วยเหลือคนอื่นเสมอ ก็เพราะมีหิริโอตตปปะในขณะนั้น

ถ้าหิริโอตตปปะไม่เกิด พิจารณาในชีวิตประจำวัน ไม่ช่วยแม้แต่จะยกอาหารที่อยู่ใกล้มือของผู้อื่นให้ ขณะนั้นจิตเป็นอะไร ขณะที่ได้รับประทานอาหารร่วมกัน และไม่ได้สนใจในบุคคลอื่นเลย ขณะนั้นย่อมมีความเพละในรสอาหารบ้าง ในเรื่อง

อื่น ๆ บ้าง ต่อเมื่อหิริโหดตปปะเกิด สังเกตพิจารณาเอื้อเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือ แม้แต่ในการหยิบยกอาหารที่อยู่ใกล้มือให้ ขณะนั้นก็เป็นกุศลจิต

เพราะฉะนั้น หิริโหดตปปะมีเป็นประจำได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะในการบริโภคอาหาร หรือในกิจการงาน ก็ย่อมมีหิริโหดตปปะที่เป็นไปในเวรยวักจะได้

บุญญกิริยาวัตถุประการที่ ๗ คือ ธัมมัสสวนะ กุศลในการฟังธรรม

เวลาที่ไม่ฟังพระธรรมคิดอย่างไร บางคนคิดว่า ไม่ต้องฟัง รู้แล้ว ไม่เห็นประโยชน์เลย ไม่ว่าจะพูดเรื่องอะไรก็รู้หมด เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นไม่มีหิริโหดตปปะที่จะรู้ตามความเป็นจริงว่า แท้จริงตนเองยังไม่ได้รู้ทั่วโดยตลอด ยังต้องอาศัยพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงทุกประการ เว้นไม่ได้ ถ้าต้องการเป็นผู้ที่เจริญกุศลจริง ๆ ย่อมเห็นคุณประโยชน์ของพระธรรมทุกประการ

นอกจากนั้น ขณะที่ฟังพระธรรมจะสังเกตได้ว่า หิริโหดตปปะเกิดใหม่ ในขณะนั้น คือ ฟังด้วยความเคารพ หรือฟังด้วยความไม่เคารพ

นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ทั้งกาย ทั้งวาจา ที่จะให้เห็นสภาพธรรมที่กำลังเกิด อยู่ทุกขณะ ซึ่งเจตสิกก็เกิดกับจิตที่กำลังเกิดดับในขณะนี้เอง แต่เพราะว่า จิตแต่ละดวงมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยมาก ถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึกรู้ ไม่ได้ฟังเรื่องของเจตสิก เหล่านั้น ย่อมไม่สามารถรู้ลักษณะของเจตสิกที่เกิดขึ้นว่า เป็นอกุศลเจตสิกหรือ เป็นโสภณเจตสิก นอกจากนั้นเมื่อฟังแล้ว ฟังด้วยการพิจารณาให้เข้าใจในพระธรรม หรือว่าเพียงฟัง นี่ก็หิริโหดตปปะเป็นขั้น ๆ แม้แต่ในการฟัง เมื่อฟังแล้วยังต้องคิด ไตร่ตรองว่า ธรรมที่สมบุรณ์ด้วยเหตุผลนั้นควรจะเป็นอย่างไร นี่ก็เป็นขั้นหนึ่ง และ เมื่อได้เข้าใจในพระธรรมแล้ว จากการพิจารณาไตร่ตรองแล้ว ยังต้องเกิดหิริโหดตปปะต่อไปที่จะประพฤติปฏิบัติตามด้วย เป็นอีกขั้นหนึ่ง

มีท่านผู้หนึ่งกำลังฟังพระธรรม ซึ่งก่อนนี้ท่านไม่ได้ฟัง เพราะว่าไม่เห็นประโยชน์ แต่เมื่อเริ่มฟัง เริ่มเห็นประโยชน์ และฟังด้วยความเคารพ ฟังด้วยการพิจารณา ซึ่งเมื่อเข้าใจขึ้น ท่านก็รู้จักตัวท่านเองตามความเป็นจริงว่า ท่านเพียงฟังจะ เริ่มเข้าใจ แต่ยังปฏิบัติไม่เป็น คือ ยังเจริญสติปัฏฐานไม่เป็น ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่ตรง

และถูกต้อง เพราะผู้ที่ยังไม่มีหิริโอตตปปะยังไม่สามารถเห็นความน่ารังเกียจ น่าละอายของอวิชชาคือความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ตามความเป็นจริง ก็ย่อมไม่เกิดการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อศึกษาให้ประจักษ์แจ้งในลักษณะที่ไม่เที่ยง ที่เกิดขึ้นของนามธรรมและรูปธรรม ในขณะนี้

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่ามีใครพยายาม ต้องไปกระตุ้น หรือไปผืน หรือไปเร่งรัด ท่านผู้นั้น เพียงแต่ว่าท่านผู้นั้นต้องฟังต่อไปอีกเท่านั้นเอง จนกว่ากุศลธรรม หิริโอตตปปะ ศรัทธา สติจะเจริญขึ้นในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งเห็นประโยชน์ และรู้ว่าสิ่งที่ได้ฟังนั้น ควรที่จะได้ประจักษ์แจ้ง ไม่ใช่เพียงแค่ขั้นเข้าใจเท่านั้น

อย่างในเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมเป็นปรมาัตถธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขั้นความเข้าใจ ไม่มีข้อสงสัยเลย ยิ่งฟังเรื่องของจิต แต่ละประเภท เจตสิกแต่ละประเภท รูปแต่ละประเภทซึ่งเป็นสังขารธรรม มีปัจจัย ก็เกิดขึ้น ก็เข้าใจ แต่ยังไม่ถึงขั้นรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมนั้น เพราะว่าเพียงเข้าใจ เมื่อมีความเข้าใจชัดเจนขึ้นก็ยิ่งรู้ว่า ไม่ควรปล่อยให้เป็นเพียงความเข้าใจ ขั้นปริยัติหรือขั้นฟังเท่านั้น แต่ควรที่จะได้อบรมเจริญปัญญาถึงขั้นประจักษ์แจ้ง ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จนสามารถประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของ นามธรรมและรูปธรรมตรงกับที่ได้เข้าใจแล้วด้วย

นี่ก็เป็นหิริโอตตปปะอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งจะต้องอาศัยการอบรมเจริญขึ้นเรื่อย ๆ โดยเร่งรัดไม่ได้เลย จะบอกให้ใครเจริญสติเดี๋ยวนี้ก็ได้ เพราะว่าบุคคลนั้นยังไม่เกิด หิริโอตตปปะขั้นที่จะละอายและรังเกียจในอวิชชาที่ไม่รู้ความจริงของนามธรรมและ รูปธรรมที่กำลังเกิดขึ้นขณะนี้ แม้แต่เพียงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ก็ไม่ใช่สิ่งที่รู้ได้ทันที ถึงแม้ว่าจะได้ฟังมานานนับปี แต่จะรู้ได้ว่าสติเริ่มระลึก ที่ลักษณะของรูปธรรมหรือนามธรรมบ้างหรือเปล่า

ถ้ายังไม่เริ่มระลึก ก็ไม่มีทางที่จะรู้ชัดในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เพียงสามารถแค่เข้าใจเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น จะต้องเจริญกุศล

ทุกประการเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นสังขารขั้นปรับปรุงแต่งให้สติระลึกที่ลักษณะของนามธรรม และรูปธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. หิริโอดตปปะมีหลายชั้นอย่างที่อาจารย์ว่า ซึ่งเวลานี้ก็เกิดหิริโอดตปปะว่า เรายังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเลย และเกิดหิริอีกว่า ต้องเจริญหิริและโอดตปปะให้สูงขึ้นไปอีก ไซ้ใหม่

สุ. ควรเจริญกุศลทุกประการ เริ่มจากการเป็นผู้ตรง รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน เพราะถ้ายังไม่มีหิริโอดตปปะแม้แต่ในเรื่องของท่านบ้าง ศีลบ้าง อปายานะบ้าง เวยยาวัจจะบ้าง และมุ่งหวังที่จะดับกิเลส ก็เป็นสิ่งที่สูญวิสัย เป็นไปไม่ได้ เพราะยังรู้เลยว่า ตนเองมีอกุศลในวันหนึ่ง ๆ มากสักแค่ไหน

ถ. และเกิดหิริโอดตปปะอีกว่า เราเคยดูถูกหิริโอดตปปะว่า คงไม่นัยเท่าไร แต่เมื่อได้ฟังอย่างนี้แล้วก็รู้ว่า มีนัยที่ลึกซึ้งมาก เกิดหิริโอดตปปะว่า เราเคยดูถูกไว้

สุ. เป็นธรรมที่คุ้มครองโลก แล้วเป็นพลธรรมด้วย

ถ. ขณะที่อาจารย์กำลังอ่านหนังสือธรรม หรือขณะที่กำลังพูด อาจารย์ตั้งสติไว้ที่ไหน

สุ. ไม่มีตัวตนที่จะตั้ง สติเป็นอนัตตา ขณะใดสติเกิดก็รู้ว่า ขณะนั้นต่างกับหลงลืมสติ

ถ. ขณะที่เราอ่านหนังสือ ถ้าเราไม่มีสติ เราก็ไม่เข้าใจเรื่องที่เรากำลังอ่าน

สุ. มิได้ เวลาที่อ่านหนังสือ เป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต

ถ. เป็นกุศล เพราะอ่านหนังสือธรรมะ

สุ. อ่านหนังสือธรรมดา อย่างอ่านคำว่า พาราณสี เป็นกุศลจิตหรือเป็นอกุศลจิต

ถ. ผมไม่ทราบว่าเป็นกุศลหรืออกุศล อ่านไปอย่างนั้นเอง

สุ. นี่เรื่องไม่ทราบ ไซ้ใหม่ ก็เป็นเรื่องของอหิริกะ เพราะว่าไม่ทราบ ถ้าทราบจึงจะเป็นหิริ คือ กุศลจิต เรื่องไม่ทราบเป็นเรื่องไม่รู้จริง ๆ ว่า ในวันหนึ่ง ๆ

ที่เรียกว่า โลก หรือว่าตัวเรา ในขณะนี้ ก็ไม่พ้นจากทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน
ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายที่ถูกต้อง ทางใจที่คิดนึก

๑๕๗๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษาามกุฎราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๒๙

ส. ทันทิที่เห็น ทางตามีโลกปรากฏใหม่

ณ. มี

ส. แต่ตามความเป็นจริง สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นของจริงอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจะรู้ได้จริง ๆ ด้วยหิริโอตตปปะว่า ในขณะที่สิ่งปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ต่อจากนั้นเป็นความคิดทั้งหมด เรื่องสิ่งที่ปรากฏทางตาและโลก

นี่เฉพาะทางตา เช่น ในขณะที่อ่านหนังสือ เหมือนกับมีเราและมีโลก แต่ตามความเป็นจริง ขณะที่เกิดหิริโอตตปปะ สติ ศรัทธา และปัญญาพิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรม ในขณะที่นั้นจะรู้ได้ว่า สิ่งปรากฏทางตาไม่เปลี่ยนแปลงลักษณะเลย เมื่อไรก็เมื่อนั้น สิ่งปรากฏทางตาก็คือปรากฏอย่างนี้ วันนี้หยิบหนังสือขึ้นมาอ่านก็เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา พรุ่งนี้จะหยิบหนังสือขึ้นมาอ่านก็เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา กลับไปบ้านรับประทานอาหาร ลืมตาเมื่อไร ก็มีสิ่งที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น สิ่งปรากฏทางตา ไม่มีวันเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นเลย แต่ความคิดหลังจากที่เห็นแล้ว เปลี่ยนตลอด จะเห็นได้ว่า สิ่งปรากฏทางตาเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่โลกของความคิดของเราที่กว้างใหญ่มาก เกิดจากสิ่งที่ปรากฏทางตาเมื่อไม่รู้ความจริง แต่ถ้ารู้ความจริงขณะใด โลกก็คือสิ่งที่ปรากฏทางตา และความคิดนึกเรื่องสิ่งที่ปรากฏทางตาหลังจากที่เห็นเท่านั้นเอง

ที่จะบอกว่าสติตั้งที่ไหนในขณะที่อ่านหนังสือ ไม่ใช่มีกฎเกณฑ์ แต่ต้องเป็นการฟังเรื่องของสภาพธรรมจนกว่าจะเข้าใจจริง ๆ สัมมาสติจึงจะระลึกได้ถูกต้อง และค่อย ๆ น้อมไปพิจารณาว่า เป็นความจริงอย่างนี้ไหม ที่คิดว่าอยู่ในโลกกว้างใหญ่

มีหลายคน ความจริงคนเดียว จิตขณะเดียวเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตาและดับไป หลังจากนั้นจิตทางใจเกิดขึ้นคิดนึกเรื่องสิ่งที่เห็นทางตามากมาย เป็นเรื่องราวใหญ่โต

ทุกคนไม่ได้อยู่กับคนอื่นเลย ตามความเป็นจริงอยู่กับสิ่งที่ปรากฏทางตา และความคิด อยู่กับเสียงที่ได้ยินทางหูและความคิด อยู่กับกลิ่นที่ปรากฏทางจมูกและความคิด อยู่กับรสต่างๆ ที่ปรากฏที่ลิ้นและความคิด อยู่กับสิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย และความคิด และแม้ไม่มีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ใจก็ยังคิดถึงรูป เสียง กลิ่น รส โณภณูปะที่เคยเห็น เพราะฉะนั้น ทุกคนอยู่ในโลกของตัวเอง เป็นโลกเล็ก ๆ แต่ในความรู้สึกเหมือนกับว่ามีสิ่งต่างๆ มากมาย เป็นโลกที่กว้างขวาง แต่ความจริง คือ ขณะจิตเดียว

ณ. ความคิดมีอยู่ตลอดเวลา

สุ. หลังจากเห็นก็คิดได้ หรือแม้ไม่เห็นก็คิดถึงเรื่องที่เคยเห็นได้ เพราะฉะนั้น นี่คือนิยามความเป็นจริงที่จะต้องเข้าใจ

ที่ถามว่า สติตั้งที่ไหนในขณะที่อ่าน ก็คือ ในขณะที่เห็น เหมือนกัน แทนที่จะเห็นเป็น ก ไก่ ข ไข่ ก็เห็นเป็นเส้นต่างๆ และก็นึกไป ในหนังสือที่อ่านมีชื่อของคนต่างๆ ใช้นาม ในขณะที่จะเห็นก็มีเส้นต่างๆ ที่ทำให้นึกถึงชื่อต่างๆ เพียงแต่ไม่ได้อยู่ในกระดาษ แต่ก็เห็นเมื่อเห็นแล้ว ทางใจก็คิดตามสิ่งที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น โลกของแต่ละคนจะเป็นกุศลหรืออกุศล ไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่นเลย จะได้ผลของกุศล จะได้ผลของอกุศล ก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ตามความคิดของแต่ละคน จะคิดว่าคนอื่น จะดีเดียน จะคิดว่าคนอื่นจะเกลียด จะคิดว่าคนอื่นจะรัก ก็คือความคิดของตัวเอง ในเมื่อสิ่งที่ปรากฏทางตาก็ดับไป เสียงที่ปรากฏทางหูก็ดับไป ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏจะไม่กลับมาอีกเลย แม้แต่สิ่งที่ปรากฏทางตาที่ดับแล้ว หรือเสียงที่ปรากฏทางหูที่ดับแล้วก็ไม่กลับมาอีกเลย แต่ความคิดเรื่องสี เรื่องเสียง เรื่องกลิ่น เรื่องรส เรื่องโณภณูปะ เรื่องสิ่งต่างๆ เรื่องบุคคลต่างๆ ทำให้ดูเหมือนกับว่า อยู่กับสิ่งต่างๆ มากมายในโลก อยู่กับคนมากมายในโลก แต่ตามความเป็นจริง อยู่คนเดียว และไม่ใช่ว่าไม่ใช่นึกด้วย เพียงชั่วขณะจิตเดียวที่เห็น และก็นึก

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงแล้ว ที่จะไปตั้งสติ เป็นไปไม่ได้เลย เพราะว่าปัญญาไม่เกิด ไม่รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริง จะคิดถึงใครก็ไม่ใช่ว่ามีคนนั้นจริง ๆ เป็นความคิด เป็นจิตที่เกิดคิดขึ้นและดับไปเท่านั้นเอง และถ้าเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็เหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นในท้องนี้ จะอ่านหนังสือ หรือไม่อ่านหนังสือ สิ่งที่ยปรากฏทางตาจะไม่เปลี่ยนแปลง แต่ความคิดเปลี่ยน

แสดงให้เห็นว่า ถ้าเข้าใจชัดเจนในรูปารมณ คือ สิ่งที่ยปรากฏทางตา ย่อมจะไม่ปะปนกับความคิดนึก และสามารถรู้จักโลกตามความเป็นจริงว่า โลกจริง ๆ คือ ช่วงเวลาที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด

อยู่คนเดียวจริง ๆ หรือเปล่า ถ้ายังคิดว่าไม่จริง วันนี้นักกลับบ้านคงจะมี บางโอกาสที่อยู่คนเดียว ซึ่งจะเห็นได้เลยว่า เริ่มคิดแล้วถึงคนนั้นบ้าง คนนี้บ้าง และเวลามีสิ่งที่ปรากฏทางตาก็ทำให้เกิดความคิดต่อไปอีก และก็เพิ่มอีก และต่อไปอีก เพิ่มอีก ต่อไปอีก เป็นเรื่องราวต่าง ๆ ตลอดชีวิต ไม่จบสิ้น แต่ทุกอย่างจบพร้อมกับการดับของจิต แม้แต่ความคิด เมื่อจิตดับ และไม่คิดเรื่องนั้นอีก เรื่องนั้นก็ไม่มี

ถ. การฟังธรรมนี้ต้องมีหิริโตนัตถ์ด้วย

ส. ขณะนั้นต้องมี ถ้าไม่มี ไม่ฟัง ฟังอย่างอื่น

ถ. ผมรู้สึกตัวเองว่า ขาดหิริโตนัตถ์มาก เพราะว่าตอนเข้ามีด ตีสี่ครึ่ง เวลาเปิดวิทยุฟังธรรม ขณะนั้นผมไม่ได้ฟังอย่างเดียว ฟังไปด้วยออกกำลังกายไปด้วย ซึ่งบางทีจิตของเราก็ไม่ได้จดจ่ออยู่กับเรื่องราวที่บรรยายในวิทยุ รู้สึกว่าจะขาดหิริโตนัตถ์ปะ หรือบางทีเปิดวิทยุฟังธรรม หรือเปิดเทปธรรม ก็กวาดบ้านบ้าง ถูบ้านบ้าง ซักผ้าบ้าง อะไรอย่างนี้ รู้สึกว่าจะไม่เป็นการสมควรเท่าไร ขาดหิริโตนัตถ์

ส. ขอประทานโทษ ฟังดีกว่าไม่ฟังหรือเปล่า

ถ. ประโยชน์ก็ได้บ้าง แต่บางที่ฟังจบไปแล้วยังนึกไม่ออกว่า ฟังอะไรไปบ้าง ต้องกลับไปเปิดฟังใหม่อีก ก็อาศัยฟังบ่อย ๆ แต่ถ้าใครตั้งใจฟังโดยเฉพาะ ไม่ต้องมีกิจกรรมอย่างอื่นมาปะปน ผมคิดว่า จะได้รับประโยชน์มากกว่า

สุ. เช่นในขณะนี้หรือเปล่า

ถ. อย่างในขณะนี้

สุ. เพราะฉะนั้น เป็นชีวิตของแต่ละคนตามความเป็นจริง ดูเหมือนว่า เวลาของกุศลจะน้อยเมื่อเทียบกับเวลาของอกุศล ไม่พอกับกิจกรรมการงานในชีวิตจริง ๆ แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังดีกว่าผู้ที่ไม่ฟัง เพราะจะต้องค่อย ๆ เพิ่มขึ้น และถ้าต่อไปสามารถ ฟังโดยไม่ต้องทำกิจกรรมได้ก็ย่อมจะดีกว่า แต่เมื่อยังไม่มีโอกาสทำอย่างนั้นได้ การฟัง ก็ยังดีกว่าไม่ฟัง เพราะอย่างน้อยที่สุดยังได้ยินได้ฟังผ่านเข้าไปเข้ามาหลาย ๆ วัน เรื่องของสภาพธรรมต้องตรงตามความเป็นจริงว่า ขณะใดเป็นกุศล และขณะใดเป็น อกุศล

ผู้ฟัง ก็ยังไม่จัดว่าเป็นการนอบน้อม ถ้ามีโอกาสควรหาโต๊ะเก้าอี้มาตั้ง และพนมมือฟัง จนกว่าพระธรรมนั้นจะหมดเวลา

สุ. การนอบน้อมสูงสุดในขณะที่ฟังพระธรรมคืออะไร คือ การเจริญสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น ชีวิตจริง ๆ ของแต่ละคน แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน หรือแม้ก่อนนั้น หรือแม้ในขณะนี้ หรือแม้ในกาลข้างหน้า แต่ละคนสะสมเหตุปัจจัยมาทุกขณะจิตที่จะเกิดขึ้นเป็นไปตามการสะสม ซึ่งเลือกไม่ได้เลย อย่างบางท่าน ท่านมีกิจธุระที่จะต้องทำอาหารในครัว แต่ท่านก็เป็นพระอนาคามีบุคคล ในขณะที่แกงชนิดหนึ่งไหม้เพราะไฟแรง

เพราะฉะนั้น ในขณะที่ไม่ได้กระทำกิจในครัวแต่ทำกิจอื่น และเป็นผู้ที่เคารพนอบน้อมสักการะด้วยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ การเจริญสติปัฏฐาน นั้นจึงเป็นการเคารพอย่างสูงสุด

การบูชาด้วยดอกไม้ ภูปเทียน ก็ยังไม่เป็นการเคารพอย่างสูงสุด เพราะว่า พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงหวังดอกไม้ ภูปเทียน เครื่องสักการะ แต่ทรงบำเพ็ญ

พระบารมีเพื่อหวังให้สาวกได้ดับกิเลสเช่นเดียวกับพระองค์ด้วย แต่ก่อนที่จะดับกิเลสได้ ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด เป็นผู้ที่ตรง และต้องเป็นผู้ที่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง

ถ้าในวันหนึ่ง ๆ รู้ว่า เห็นแล้วคิดนึกเป็นอกุศล ได้ยินแล้วคิดนึกเป็นอกุศล ได้กลิ่นแล้วคิดนึกเป็นอกุศล ลิ้มรสแล้วคิดนึกเป็นอกุศล กระทบสัมผัสแล้วคิดนึกเป็นอกุศล หรืออยู่เฉย ๆ โดยที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ก็ยังคิดนึกเป็นอกุศล ก็จะเห็นได้ว่า เมื่อไรกิเลสจะหมด

เพราะฉะนั้น ถ้าหิริโอตตปปะและโสภณธรรมอื่น ๆ ไม่เจริญขึ้น ไม่มีทางจะไปเพ่ง ไปจ้อง ไปตั้งสติ และคิดว่าจะบรรลุมรรคผลได้ โดยไม่รู้จักสภาพธรรมที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนี้ตามปกติ ตามความเป็นจริง

บุญญกิริยาวัตถุประการที่ ๘ คือ สมถภาวนา หรือความสงบของจิตจากอกุศล

วันหนึ่ง ๆ ถ้าเป็นอกุศลอย่างอ่อน ๆ ที่ไหลซึมไปตามอารมณ์ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ย่อมจะไม่เห็นว่าเป็นโทษเป็นภัย ดูเป็นชีวิตธรรมดาของทุก ๆ คน แต่บางวันไม่เป็นอย่างนั้น บางวันอกุศลธรรมมีกำลังขึ้น มีความเร่าร้อน กระวนกระวาย กระสับกระส่าย เพราะอกุศลธรรมเหล่านั้นกลุ่มมจฺจิตฺตํ เป็นนิวรณ์ธรรมขัดขวางการเจริญกุศลได้ เพราะว่าบางคนเตรียมการกุศลไว้แล้ว แต่พอนิวรณ์ธรรมประการหนึ่งประการใดเกิดขึ้นก็ล้มเลิก

สำหรับอกุศลที่เป็นนิวรณ์ที่กลุ่มมจฺจิตฺตํ ที่ทำให้รู้สึกกระสับกระส่าย มีกำลังมากกว่ากุศลที่เป็นปกติทุก ๆ วันที่ไหลซึมไปในอารมณ์ต่าง ๆ ก็ได้แก่ กามฉันทะ ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ถ้ามีกำลังก็เป็นนิวรณ์ที่ทำให้จิตใจกระสับกระส่ายเร่าร้อนในขณะนั้น มีหิริโอตตปปะเกิดใหม่ เห็นโทษใหม่ว่า ในขณะนั้นเพราะอะไร ก็เพราะโลภะ ความยินดี เพลิดเพลิน พอใจในสิ่งนั้น ซึ่งถ้าเพียงแต่ไม่ยินดี ไม่พอใจ ไม่เพลิดเพลินเท่านั้น ความเร่าร้อนกระสับกระส่าย กระวนกระวายในขณะนั้นก็ไม่มี และถ้าขณะนั้นหิริโอตตปปะไม่เกิด ก็ไม่ละอาย ไม่เห็นโทษของอกุศลธรรมนั้น ๆ ด้วย

นอกจากกามฉันทะ ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นกามฉันทนิเวรณ์แล้ว ก็มียาปาตนิเวรณ์ ถีนมิทนิเวรณ์ อุทธัจจกุกกุจนิเวรณ์ และ วิจิกิจฉานิเวรณ์

ยาปาตนิเวรณ์ ได้แก่ ความขุ่นเคืองใจ

วันนี้พิสูจน์ธรรมว่า เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า หรือไม่เป็น ไม่ได้เป็นทุกวัน ไซ้ไหม โกรธมาก ๆ ขุ่นเคืองใจมาก ๆ ยังไม่หายโกรธ วันนี้เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า แต่ บางวันเป็น เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ขณะใดที่สภาพธรรมมีกำลังกลุ่มรวม ปรากฏ ลักษณะที่กระสับกระส่าย หิริโอตตปปะเกิดใหม่ที่จะเห็นว่า ในขณะนั้นเป็นอกุศลของตนเอง ไม่ใช่เห็นอกุศลของคนอื่น แต่เห็นอกุศลของตนเองซึ่งปรากฏให้เห็น แล้วแต่ว่า หิริและโอตตปปะจะเกิดหรือไม่เกิด ถ้าหิริโอตตปปะเกิดเห็นโทษ กุศลจิตเกิดเท่านั้น สงบ สมถะ ขณะนั้นไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ สงบจากอกุศลในขณะนั้นได้ด้วยหิริโอตตปปะ คือ ละอายและรังเกียจอกุศลในขณะนั้น

ถีนมิทนิเวรณ์เป็นความท้อถอย ความหดหู่ บางท่านบอกว่า ธรรมยากมาก เมื่อไรจะถึง ถ้าเป็นอย่างนั้น ก็ยากเพิ่มขึ้นไปอีก เพราะว่ามีหวังผล ซึ่งผลจะเกิด ไม่ใช่จากการหวัง แต่เกิดจากการอบรมเจริญปัญญาที่ละเล็กทีละน้อยไปเรื่อย ๆ เพราะการที่จะดับกิเลสได้ไม่ใช่คิดนึกเรื่องธรรมและดับได้ เช่น นึกว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ใช่ของเรา ปล่อยเสีย วางเสีย ถ้าเพียงเท่านั้นพระผู้มีพระภาคไม่ต้องทรงแสดงอะไรเลย เพราะเพียงกล่าวเท่านั้นทุกคนก็วางได้ ปล่อยได้ แต่ความจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีหิริโอตตปปะจริง ๆ ที่จะรู้ว่า การที่ยังไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จะต้องอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ ไม่ใช่เกิดความท้อถอยเมื่อยากแล้วเมื่อไรจะถึง เมื่อไรจะรู้ ถ้าวันนี้ฟังแล้วเข้าใจ ก็เพิ่มปัญญาขึ้นแล้วไซ้ไหม จากการที่ไม่ได้ฟังและไม่เข้าใจ พรุ่งนี้ฟังอีกและเข้าใจอีก ก็เพิ่มขึ้นอีก

เพราะฉะนั้น ปัญญาจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น จนกว่าจะเป็นสังขารขันธที่ปรุงแต่งให้สัตว์ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ถูกต้อง หรือว่าในขณะที่จิตใจ

กระสับกระส่ายด้วยกามฉันทะ ด้วยพยาบาทะ ด้วยถีนมิทธะ หรือด้วย
อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจในอกุศลที่ได้กระทำแล้วและในอกุศลที่ยังไม่ได้
กระทำ

นี่แสดงลักษณะของความช่างคิด ใช้ใหม่ อกุศลที่ได้กระทำแล้ว ดับแล้ว
อาจจะเป็นหลายอาทิตย์ก่อนก็ได้ แต่ก็ยังเกิดความกระวนกระวาย กระสับกระส่าย
รำคาญใจในอกุศลที่ได้ทำแล้วด้วยความเป็นเรา ด้วยความเป็นตัวตน เพราะไม่รู้ชัด
ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป

ถ้ามีหิริโอตตปปะจะเห็นว่า เป็นสิ่งซึ่งไม่สมควร ไม่ได้ประโยชน์อะไรต่อการ
ที่จะฟุ้งซ่านรำคาญใจกับอกุศลที่ได้กระทำสำเร็จลงไปแล้ว เสร็จไปแล้ว ดับไปแล้ว
หมดไปแล้ว เพราะฉะนั้น ขณะนี้ต่างหาก ถ้าสติระลึกลักษณะของนามธรรมและ
รูปธรรม นั่นก็เพราะหิริโอตตปปะเกิดขึ้น จึงละอุทธัจจกุกกุกจะได้

หรือแม้แต่วิจิกิจา ความสงสัย ไม่แน่ใจในข้อประพฤติปฏิบัติในธรรมนี้
ก็เป็นเครื่องขัดขวาง เป็นเครื่องกั้นการเจริญกุศล

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งบอกว่า ท่านฟังรายการแนวทางเจริญวิปัสสนาและอ่าน
หนังสือหลายเล่ม หนังสือบางเล่มบอกว่าไม่จำเป็นต้องศึกษา ไม่จำเป็นต้องฟัง
เพราะฟังพระธรรมก็เป็นความอยากอย่างหนึ่ง คือ เป็นโลภะ

นี่คือการไม่พิจารณาให้ความต่างกันของฉันทเจตสิกกับโลภเจตสิก เพราะว่า
ฉันทเจตสิกเกิดกับกุศลได้ ความพอใจที่จะกระทำ ที่จะศึกษา ที่จะเข้าใจธรรม
ไม่ใช่โลภะ ไม่ใช่ความติด ความข้อง แต่เป็นการแสวงหาหนทางที่จะดับความติด
ความยึดมั่น ความติดข้องในความเห็นผิด หรือว่าในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส
ในโผฏฐัพพะทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ที่ไม่ฟังพระธรรม ปรากฏว่าด้วยความสงสัยคือวิจิกิจา
เป็นนิวรณ์ ทำให้ท่านผู้นี้ปฏิบัติตามแบบอื่นจนกระทั่งคิดที่จะฆ่าตัวตาย โกรธแม้
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นความกอดตันซึ่งพยายามที่จะข่ม
ที่จะวาง ที่จะปล่อยทุกสิ่งทุกอย่างโดยที่ปัญญาไม่เกิดเลย ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น เมื่อพยายามบีบบังคับ ความฟุ้งซ่านก็เกิดขึ้น ซึ่งก่อนนั้นไม่เคยเป็น แต่เมื่อเข้าใจไม่ถูกต้องในข้อปฏิบัติ เกิดความสงสัย ไม่แน่ใจ ทำให้หันไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ผิดได้

เพราะฉะนั้น ถ้ามีความสงสัย ไม่แน่ใจทางที่ถูก หิริโอตตปปะควรจะเกิด และพิจารณาในเหตุผลว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่ปัญญาจะต้องรู้ อะไรเป็นอริยสัจธรรม อะไรเป็นของจริง สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาจริงไหม เสียงที่กำลังปรากฏทางหูจริงไหม กลิ่น รส โผฏฐัพพะจริงไหม จิตที่กำลังเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้โผฏฐัพพะ คิดนึก จริงไหม เป็นสัจธรรม เป็นสิ่งที่รู้แจ้งได้จริง หรือไม่จริง แทนที่จะต้องตามคำพูด หรือการชักจูงของคนอื่น และเกิดความสงสัย ความไม่แน่ใจ ในหนทางข้อปฏิบัติที่จะเจริญซึ่งทำให้ปัญญาารู้แจ้งอริยสัจธรรม

๑๕๗๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔

บุญญกิริยาวัตถุประการที่ ๙ คือ วิปัสสนาภาวนา

จะเกิดขึ้นเมื่อหิริโอตตปปะ ละอาย รังเกียจ กลัวอวิชา ความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ นากลัวใหม่ ตั้งแต่เกิดมาไม่รู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ จนตาย ถ้าไม่ฟังพระธรรม ยังพอใจที่จะไม่รู้ในสิ่งที่กำลังปรากฏ ยังมีความเห็นที่ตรงกันข้ามกับที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

สภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่เปลี่ยน แต่ความคิดเปลี่ยน แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นอย่างหนึ่ง และความคิดเรื่องสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ ก็เป็นเพียงความคิด เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ้าเห็นโทษของอวิชา จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมเพื่อให้วิชาเกิด เพราะว่าจะละอาย รังเกียจ และเห็นโทษของอวิชาว่า เป็นเหตุให้เกิดอกุศลกรรมทั้งหมด ทั้งโลภะ โทสะ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ๆ ก็ตามที่จะเกิดมีได้ เพราะมีอวิชา

บุญญกิริยาประการที่ ๑๐ คือ ทิฏฐุชกรรม การทำความเห็นให้ตรง คือ การเป็นผู้ตรง

ยากใหม่การที่จะเป็นผู้ตรง ถ้าไม่มีหิริโอตตปปะ เป็นผู้เอียง ไม่ใช่เป็นผู้ตรง โดยมากมักจะพยายามหาทางที่จะไม่โกรธ ไขใหม่ ไม่มีใครชอบความโกรธเลย ในวันหนึ่ง ๆ เวลาที่โกรธเกิดขึ้น บางคนอาจจะไม่สบาย ความดันสูง เป็นไข้ มีอันตรายหลายอย่างที่เกิดจากความโกรธ เดินไปอาจจะหกล้ม ตกบันได ทำอะไรก็ได้ด้วยความโกรธ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ชอบความโกรธ แต่เห็นโทษภัย มีหิริโอตตปปะ

กลัวอกุศลที่เป็นความโกรธ หรือเพียงแต่ไม่ชอบ ไม่อยากมีความโกรธ นี่เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณา นอกจากนั้นยังไม่คิดถึงความโลภหรือความติด เพียงแต่ไม่ต้องการความโกรธเท่านั้น นี่เป็นสิ่งที่ต้องตรงจริง ๆ คือ ธรรมประเภทใดเป็นอกุศล ก็ต้องเห็นธรรมประเภทรู้นั้นว่าเป็นอกุศลด้วย ไม่ใช่เห็นแต่โทษเป็นอกุศล แต่ไม่เห็นว่าเป็นอกุศล

บางคนเห็นโทษของผู้ไม่เป็นที่รัก ไม่เห็นความดีของผู้ไม่เป็นที่รักเลย ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่ตรง แม้ผู้ไม่เป็นที่รัก ก็ย่อมมีทั้งความดีและความไม่ดี เพราะทุกคนต้องมีทั้งกุศลและอกุศล เพราะฉะนั้น แม้ผู้ไม่เป็นที่รักก็ต้องมีบางกาลที่เป็นกุศลด้วย แต่คนส่วนมากจะเห็นโทษของผู้ไม่เป็นที่รัก ไม่เห็นความดีของผู้ไม่เป็นที่รัก นอกจากนั้นยังต้องตรงต่อตัวเองและคนซึ่งเป็นที่รักด้วย

ถ้าพิจารณาในชีวิตประจำวัน ถ้ามีบุคคลหนึ่งบุคคลใดไม่เป็นที่รัก การที่จะพิจารณาว่ามีหิริโอตตปปะในบุคคลซึ่งไม่เป็นที่รักหรือไม่ ก็คือพิจารณาว่า เห็นแต่โทษของบุคคลนั้นหรือเปล่า ถ้าขณะใดเห็นแต่โทษของบุคคลซึ่งไม่เป็นที่รักก็แสดงว่า ขณะนั้นไม่มีหิริโอตตปปะพอที่จะเห็นความดีของบุคคลซึ่งไม่เป็นที่รัก

สำหรับบุคคลซึ่งเป็นที่รัก เห็นแต่ความดีของคนซึ่งเป็นที่รัก หรือเห็นแม้ความไม่ดีของคนซึ่งเป็นที่รักด้วย นี่คือหิริโอตตปปะ คือ ความเป็นผู้ตรง แม้บุคคลซึ่งเป็นที่รักก็ต้องพิจารณาเห็นความไม่ดีของบุคคลนั้นด้วย เพื่อที่จะเกื้อกูล มิฉะนั้นก็คิดว่า ผู้เป็นที่รักนี้ดีมาก ไม่มีอะไรที่จะเกื้อกูลกันอีกต่อไปแล้ว แต่ถ้าเป็นผู้ตรง แม้แต่คนซึ่งเป็นที่รักก็ต้องมีสิ่งที่ไม่ดี และถ้าเป็นโอกาสที่จะเกื้อกูล เมื่อเห็นความไม่ดีของบุคคลนั้นแล้ว ย่อมจะคอยวาระที่จะเกื้อกูลเมื่อถึงกาลที่สมควร ดีกว่าที่จะไม่เห็นความไม่ดีของบุคคลซึ่งเป็นที่รักเลย เห็นแต่ความดีของบุคคลซึ่งเป็นที่รักเท่านั้น ก็เป็นผู้ที่ไม่ตรง

เพราะฉะนั้น สำหรับทวิจฺจุกรรม ก็เป็นกุศลธรรมซึ่งเป็นการกระทำความเห็นให้ตรง ทำให้เป็นผู้ตรงด้วยหิริโอตตปปะ และข้อสำคัญที่สุด ต้องไม่ลืมพิจารณาตนเองด้วย เพราะมักจะพิจารณาคนอื่น เช่น คนซึ่งไม่เป็นที่รักบ้าง หรืออาจจะ

พิจารณาคณซึ่งเป็นที่รักบ้าง แต่ตนเองมีกุศลอะไรบ้างอาจจะยังไม่ได้พิจารณา หรือโทษของตนเอง มีหรือไม่มี หรือว่าไม่เห็นเท่านั้นเอง ย่อมมีแต่ไม่เห็น ไม่ใช่ว่าไม่มีเลย

ถ. ถ้าถือศีล ๘ แล้วจิตไม่สงบ ไม่เป็นกุศล ก็คงไม่ได้บุญ ธรรมดาปกติจะถือศีล ๘ เป็นประจำ ถ้าถือศีล ๘ เวลาไปทำงานเกิดปัญหาหลายอย่าง ซึ่งทำให้เกิดโทษได้บ่อย ๆ จึงสรุปจากวันนั้นว่า เราไม่ควรถือศีล ๘ เพราะถ้าเกิดโทษก็เป็นอกุศล ไม่ทราบว่าจะสรุปอย่างนี้จะถูกหรือเปล่า

สุ. เรื่องของศีลเป็นความประพฤติกาย ทางวาจาของผู้ที่เห็นโทษของกิเลส ข้อสำคัญที่สุด คือ กุศลทุกประเภทจะเกิดเมื่อมีhiriโอดตัมปะ มีศรัทธาที่เห็นประโยชน์ของธรรมที่เป็นกุศล และละอายรังเกียจกลัวอกุศลจึงได้รักษาศีลด้วย เพราะฉะนั้น แม้แต่ศีลข้อที่ ๑ ที่รักษา หมายความว่าต้องเป็นผู้ที่เห็นโทษของอกุศล จึงได้รักษาศีลข้อที่ ๑ แม้ศีลข้อที่ ๒ ศีลข้อที่ ๓ ศีลข้อที่ ๔ ศีลข้อที่ ๕ ก็โดยนัยเดียวกัน ต้องเป็นผู้ที่เห็นโทษของอกุศล และมีกุศลศรัทธา จึงสามารถรักษาได้

ถ้ายิ่งเพิ่มเป็นศีล ๘ ก็ยิ่งเป็นกุศลเพิ่มขึ้น เพราะขณะนั้นเป็นจิตที่เห็นโทษของอกุศลและต้องการให้กุศลจิตเกิดมากกว่าศีลเพียง ๕ ข้อ เพราะว่าสำหรับศีล ๕ เป็นการไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น แต่สำหรับศีลอีก ๓ ข้อซึ่งเป็นศีล ๘ จะเห็นได้ว่าไม่เกี่ยวกับคนอื่น เกี่ยวกับตนเองทั้งนั้น ตั้งแต่ไม่ประดับตกแต่ง ไม่นอนที่นอนสูงหรือนอนที่สวयงาม แสดงให้เห็นว่า เป็นเรื่องเฉพาะตนมากกว่า ไม่ได้เกี่ยวกับคนอื่น และถ้าอยากจะรักษามากกว่านั้นก็ได้อ โดยการศึกษาพระวินัยบัญญัติ และเห็นว่าสิ่งใดที่ดีเป็นประโยชน์เรื่องของกายวาจา ก็ประพฤติปฏิบัติตาม โดยไม่จำเป็นต้องมีข้อห้ามว่า สำหรับคฤหัสถ์จะกระทำอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้ ในเมื่อเพศบรรพชิตควรที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างไรและไม่เป็นที่ติเตียน แต่เป็นที่นำมาซึ่งความเลื่อมใส ผู้ใดที่ศึกษาและสามารถประพฤติปฏิบัติตามเพิ่มขึ้น แม้เป็นคฤหัสถ์ก็ย่อมได้

แต่สำหรับคฤหัสถ์ไม่มีใครบังคับ เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ศรัทธาที่จะเกิดขึ้นว่าสามารถจะรักษาได้มากน้อยเท่าไร และอาจจะไม่สามารถรักษาได้ตลอดทุกวัน ๆ เหมือนอย่างเพศบรรพชิต เพราะฉะนั้น ก็มีการล่องศีลบ้าง ถ้าท่านผู้ฟังรู้สึกตัวเองว่า

ยังเป็นคุุณห์อยู่ และไม่ได้มุ่งมั่นที่จะต้องรักษาให้ถึงศีล ๘ โดยตลอดอย่างพวกที่เป็นอุบาสิกที่รักษาศีล ๘ ที่เราเรียกว่า ซี เพราะฉะนั้น ก็เป็นของธรรมดาตามความเป็นจริงว่า เมื่อมีโอกาสที่จะรักษาได้ ก็รักษา เมื่อไม่ใช่โอกาสที่จะรักษาศีลข้อหนึ่งข้อใด เช่น ไม่บริโภคอาหารในเวลาวิกาล ก็จะได้เห็นว่า บางครั้งชีวิตของคุุณห์ก็ไม่ได้รักษาได้ทุกวัน

ข้อสำคัญที่สุดที่จะต้องคิด คือ จะรักษาศีลทำไม

ไม่ใช่ว่าจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่มีเหตุผล แม้แต่การรักษาศีล ที่จะต้องเป็น ๕ หรือจะต้องเป็น ๘ หรือจะต้องเป็น ๑๐ ก็ตามแต่ ควรที่จะรู้จักตัวเองว่า รักษาศีลทำไม

ถ. ที่รักษาศีล ๘ เพราะเคยได้ฟังพระสูตร จำชื่อไม่ได้ ที่ว่าคนไข้ของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีที่กลับมาบ้าน ไม่มีการทำอาหารเย็น และถามกันได้ว่าความว่า คนอื่นถืออุโบสถศีลกันหมด จึงถืออุโบสถศีลบ้าง แต่เนื่องจากเหนื่อยมาก ทำกาลไปแล้วได้ขึ้นสวรรค์ คือ อยากได้นุญที่ถือศีล

สุ. หมายความว่ารักษาศีล ๘ เพราะอยากจะได้บุญ และรู้ว่าศีล ๘ ต้องได้บุญมากกว่าศีล ๕ เพราะว่าเพิ่มขึ้นมาอีก ๓ ข้อ ใช่ไหม

แต่ถ้าได้ศึกษาธรรมจะทราบว่า บุญคือกุศลจิต ซึ่งเป็นไปในทานบ้าง ในศีลบ้าง ในความสงบของจิตบ้าง ในการอบรมเจริญปัญญาบ้าง ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ สามารถที่จะกระทำกุศลเหล่านี้ได้เป็นประจำตามสมควรแก่เพศ

ถ้ามีศรัทธาที่จะรักษาศีล ๘ ได้ ก็น่าอนุโมทนามาก แต่ในขณะที่เดียวกันจะต้องทราบด้วยว่า รักษาศีลเพราะเห็นโทษของอกุศล อย่าเพียงแต่รักษาเพราะอยากได้บุญ จึงรักษาเพิ่มขึ้น แต่ต้องเป็นผู้ที่เห็นโทษของอกุศล และต้องขัดเกลาด้วย

สำหรับผู้รักษาศีล ๘ ไม่ใช่ว่าเพียงปฏิบัติตามศีล ๘ ข้อ แต่จิตใจก็วุ่นวาย กระสับกระส่าย ถ้าเป็นอย่างนั้น จะไม่ได้ผลเต็มที่

เป็นเรื่องเฉพาะตัว ถ้าสามารถรักษาศีล ๘ ได้ ด้วยความสบายใจ ด้วยความศรัทธา ด้วยความมั่นคง กิติ หรือเฉพาะบางวันรักษาได้ กิติ อย่างวันอุโบสถส่วนใหญ่ผู้มีศรัทธาก็รักษาศีล ๘ เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล เฉพาะตน ๆ จริง ๆ

เพราะฉะนั้น พุทธบริษัทที่มีศรัทธาในพุทธศาสนาจึงมีทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต และคฤหัสถ์ก็มีทั้งที่ครองเรือน และไม่ครองเรือน ก็ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล ไม่มีการจำกัด

ต้องเข้าใจจุดประสงค์และรู้ว่า ขณะใดที่จิตปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ ขณะนั้นจึงเป็นกุศล แม้แต่การที่จะรักษาศีล ก็ต้องรู้ว่าจะรักษาเพื่ออะไร ถ้าเพื่อผล หรืออานิสงส์ของศีล ก็ยังไม่บริสุทธิ์ เพราะว่ายังหวังผลที่เป็นสุข ไม่ใช่เพื่อการขัดเกลา กิเลส

ถ. เรื่องบุญญกิริยาวัตถุ ๑๐ มีสูตรหนึ่ง คือ กุมารลิจฉวีสูตร ไม่ทราบว่ามีชื่อผิดหรือไม่ ที่มี ๕ ข้อ ให้เคารพนับถือบูชามารดาบิดาเป็นต้น ที่สงสัยคือ เทวดาผู้ทำพิธีกรรมแล้ว เป็นอย่างไร

สุ. เมื่อกระทำบุญแล้ว ก็อุทิศส่วนกุศลให้

ถ. ให้เทวดา โดยไม่ต้องเอ่ยชื่อ

สุ. ก็ทั่ว ๆ ไป

ถ. การทำพิธีกรรมกับเทวดา ไม่จำเป็นจะต้องสร้างศาลพระภูมิ หรืออะไรอย่างนี้ ใช่ไหม

สุ. ข้อความในอรรถกถาจะกล่าวถึงเรื่องข้าว เรื่องน้ำ แต่ก็ควรที่จะได้เข้าใจด้วยว่า เทวดาไม่ได้บริโภคข้าวน้ำอย่างเรา ต้องเป็นอาหารของเทวดา จะเอาข้าว เอาน้ำไปให้เทวดา เทวดาไม่บริโภคแน่ เพราะฉะนั้น อะไรที่เทวดาจะรับได้ ก็คือ บุญกุศลที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดทำและอุทิศส่วนกุศลให้เทวดาอนุโมทนา และกุศลที่อนุโมทนานั่นเองจะเป็นเหตุให้ได้กุศลวิบากตามภพภูมินั้น ๆ ไม่ใช่เป็นข้าวเป็นน้ำ แม้ว่าข้อความในอรรถกถาจะกล่าวว่าข้าวน้ำก็ตาม แต่ควรพิจารณาให้ถูกต้องด้วยว่า เทวดาไม่บริโภคข้าวน้ำนั้น

ถ. คราวที่แล้วบุญญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่อาจารย์แสดง ไม่มีข้อการแสดงธรรม ไม่ทราบว่า การแสดงธรรมเป็นทางให้เกิดกุศลหรือเปล่า

ส. ขณะนั้นเป็นกุศลแน่นอน ต้องขอขอบพระคุณที่ได้กล่าวถึงเรื่อง การแสดงธรรม ซึ่งในคราวก่อนคงจะขาดไป

ถ. หลังจากฟังแล้วก็ไปคุยกันกับเพื่อน เขาสงสัยว่า ทำไมการทำกุศลต้อง ประกอบด้วยหิริโอตตปปะด้วย เพราะมองไม่เห็นเลย อย่างในการฟังธรรมเราจะมี หิริโอตตปปะตอนไหน

ส. ถ้าไม่มีหิริโอตตปปะจะฟังพระธรรมใหม่ คิดในมุกกลับ ทำไมฟัง ก็เพื่อเข้าใจธรรม คือ สิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ ซึ่งไม่มีโอกาสจะรู้ได้ถ้าไม่ฟังพระธรรม ในขณะที่เห็นอันตรายของความไม่รู้ ต้องการที่จะพ้นจากความไม่รู้ ต้องการเจริญ ความรู้ขึ้น ขณะนั้นต้องมีหิริโอตตปปะที่เห็นภัย เห็นโทษ และก็กลัว ละอายในอกุศล คือ ความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ต้องมานึกละอาย แต่ ขณะใดก็ตามที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นต้องมีโสภณเจตสิกซึ่งเป็นโสภณสาธารณะเกิดกับ โสภณจิตทุกดวง ต้องมีศรัทธา ต้องมีหิริโอตตปปะ

ถ. ก็ยังไม่เห็นอยู่ดีว่า ทำไมต้องประกอบด้วยหิริโอตตปปะ

ส. ยากที่จะเห็น เพราะแม้แต่จักขุวิญญาณขณะที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ ทางตา มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๗ ดวง ไม่มีทางที่จะเห็นได้ ไข่มุม ขณะนี้ที่กำลังเห็น ปริยัติแสดงว่ามีเจตสิกเกิดร่วมกับจักขุวิญญาณ ๗ ดวง ก็ยังไม่เห็น เพราะฉะนั้น ยิ่งมากกว่านั้น คือ เวลาที่เป็นกุศลจิต เจตสิกก็มากกว่านั้นอีกไข่มุม ก็ไม่เห็น เพราะว่าไปชั่วขณะจิตเดียว แต่ให้ทราบว่า จิตที่เป็นอกุศลต้องมีปัจจัยปรุงแต่ง เกิดขึ้นเป็นอกุศล และจิตที่เป็นกุศลก็ต้องมีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นเป็นกุศล

ทุกคนอยากจะมีกุศลจิตมาก ๆ แต่ไม่สามารถจะเป็นไปได้ เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ อกุศลเกิดโดยไม่รู้ตัวเลยว่า ขณะนั้นมีอหิริกะ อนัตตปปะ การไม่ละอายต่อการไม่รู้ ลักษณะของธรรมที่กำลังเห็น ที่กำลังได้ยิน ทุกอย่าง ไม่มีความรู้เรื่องสภาพธรรมตาม ความเป็นจริงเลยในขณะใดที่เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น เวลาที่กุศลจิตเกิด จะเห็นได้ว่า ต้องมีปัจจัยปรุงแต่ง ต้องมี โสภณเจตสิกเกิด และโสภณเจตสิกที่เป็นหิริโอตตปปะก็ต้องเกิดร่วมด้วยในขณะนั้น

เพราะละอาย เป็นสภาพธรรมชาติที่ละอายรังเกียจการที่จะไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ จึงฟังพระธรรม แต่ไม่ใช่ความรู้สึกที่ว่า กระดากอาย หรือต้องมานั่งคิดอย่างนั้น แต่ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นต้องมีโสภณสาธารณเจตสิกเกิดร่วมด้วย

เป็นเรื่องที่เข้าใจยากจริง ๆ สภาพธรรมที่เกิดดับตามปกติในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ทุก ๆ ขณะนั้นตั้งแต่เกิดจนตาย มีจิตประเภทต่าง ๆ ซึ่งเกิดร่วมกับเจตสิกประเภทต่าง ๆ ตลอดมาโดยไม่รู้เลย เพราะฉะนั้น เวลาที่ศึกษาพระธรรม ในขณะนั้น แสดงว่า ต้องมีความละอายที่จะไม่รู้ จึงได้ฟัง เพื่อจะได้เข้าใจขึ้น

และสำหรับหิริโอตตัปปะ ถ้าพิจารณาบุญญกิริยาวัตถุในชีวิตประจำวันของแต่ละท่าน จะทำให้เห็นว่า มีสภาพธรรมที่เป็นอกุศลเกิดมาก หรือมีสภาพธรรมที่เป็นโสภณธรรมเกิดมาก ในวันหนึ่ง ๆ ที่เป็นอกุศลขณะใด ขณะนั้นต้องเป็นอหิริกอโนตตัปปะ จะรู้หรือไม่รู้ก็ตามแต่ แต่อกุศลจิตแม้ว่าจะเล็กน้อยสักเพียงใด หรือจะถึงขั้นเป็นกายทุจริต วจีทุจริต ก็ต้องมีอกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สำหรับทุกท่าน การศึกษาธรรมจะทำให้เริ่มรู้จักตนเองตามความเป็นจริง ไม่ใช่ว่าเจตสิกทั้งหมดอยู่ในหนังสือ หรือจิตทั้งหมดทุกประเภทอยู่ในหนังสือ แต่ในขณะนี้เอง และในทุก ๆ ขณะที่สามารถระลึกและสังเกตพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น เช่น ในเรื่องของทาน ขณะใดที่มีการให้วัตถุที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ขณะนั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นกุศลจิตที่เกิดขึ้นเป็นไปในทาน มีหิริ มีโอตตัปปะ ละอายต่อการที่จะเป็นผู้ตระหนี่ นอกจากนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ละอายจะรู้จักตนเองเพิ่มขึ้น โดยดูจากทานที่เป็นไปในขณะนั้นว่า เป็นกุศลที่ประณีตหรือไม่ประณีต เป็นทานที่ให้ด้วยความเคารพ หรือว่าเพียงแต่ให้ นี่เป็นความละอายของกุศลจิตแต่ละครั้ง

บางท่านอาจจะให้อาหารเพื่อประโยชน์สุขแก่คนอื่น แต่เป็นอาหารที่อร่อยหรือไม่อร่อย เป็นอาหารที่ดีหรือไม่ดี เพราะฉะนั้น ก็พอที่จะพิจารณาลักษณะของหิริและโอตตัปปะในขณะนั้นได้ว่า มีกำลัง มีความละอาย มีความประณีตเพิ่มขึ้นไหม

๑๕๗๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๔

สำหรับในเรื่องของศีลก็เช่นเดียวกัน พิจารณากายวาจาของตนเองได้ในวันหนึ่ง ๆ ขณะที่มีความอ่อนน้อม นอบน้อมต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อม ขณะนั้นมีหิริ มีโอตตปปะมากน้อยแค่ไหน สติสามารถเกิดระลึกและพิจารณาถึงความรู้สึกที่อ่อนโยนในขณะนั้นได้ หรือเพียงแค่แสดงความเคารพตามมารยาท นี่ก็เป็นสิ่งที่พิจารณาได้ทั้งในเรื่องของการช่วยเหลือสงเคราะห์บุคคลอื่นด้วยกาย ด้วยวาจา

สงเคราะห์ด้วยวาจา ได้ไหม พุทธสิ่งที่ประโยชน์ที่ให้อำนาจใจทำให้คนอื่นรู้สึกไม่ทอดทิ้ง ขณะนั้นก็เป็นสงเคราะห์ทางวาจาได้ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นกาย หรือวาจา ก็ทำให้รู้จักตนเองตามความเป็นจริงว่า มีหิริโอตตปปะเพิ่มขึ้นไหม

จากตัวอย่างในอดีต ในพระไตรปิฎก เวลาที่อ่านข้อความต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก สามารถพิจารณาถึงกุศลจิตและอกุศลจิตของบุคคลในพระไตรปิฎกได้อย่างข้อความใน **อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต โยธาชีวรกรค ข้อ ๑๘๓** ที่ได้กล่าวถึงแล้ว ที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับวัสสการพราหมณ์ผู้มีความเห็นว่า เมื่อตนเองเห็นอย่างไร ได้ยินอย่างไร ได้กลิ่นอย่างไร ลิ้มรสอย่างไร สัมผัสอย่างไร คิดนึกอย่างไร ก็พูดอย่างนั้น โทษแห่งการพูดตามที่เห็น ตามที่ได้ยิน ตามที่ได้กลิ่น ตามที่ได้ลิ้มรส ตามที่กระทบสัมผัส ตามที่คิดนึก ไม่มี นี่เป็นความเห็นของวัสสการพราหมณ์

ซึ่งจะพิจารณาได้ถึงหิริโอตตปปะเป็นขั้น ๆ ว่า ถ้าเป็นขั้นที่พูดจริง ตรงตามที่ได้เห็น ตามที่ได้ยิน ตามที่ได้กลิ่น ตามที่ได้ลิ้มรส ตามที่กระทบสัมผัส ตามที่คิดนึก บางท่านก็คิดว่าไม่มีโทษ แต่พระผู้มีพระภาคทรงเตือนว่า ไม่ควรพูดถึงทุกอย่างที่เห็น ที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ลิ้มรส ที่กระทบสัมผัส ที่คิดนึก ที่ทำให้กุศลธรรมเจริญ และทำให้กุศลธรรมเสื่อม

นี่เป็นหิริโศตตปปะอีกขั้นหนึ่งที่จะรู้ว่า แม้เป็นเรื่องจริงที่เห็น ที่ได้ยินก็ตาม แต่สิ่งใดที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็ไม่ควรที่จะพูด แม้อย่างนั้นถึงแม้ว่าวัธสการพราหมณ์ จะชื่นชมแล้ว แต่เวลาที่เห็นท่านพระมหากัจจายนะลงจากภูเขา ก็ยังกล่าววาทาว่า ท่านผู้นี้มีอาการเหมือนลิง

นี่เป็นคำพูดที่มีประโยชน์ใหม่ เห็นอย่างนี้ คิดอย่างนี้ แต่เป็นสิ่งที่ควรพูด หรือไม่ควรพูด แสดงถึงความละเอียดของหิริโศตตปปะว่า ไม่ใช่ว่าทุกอย่างที่เห็น ที่ได้ยินจะควรพูดเสมอไป

บางคนหัวเราะกิริยาอาการของคนอื่น หรือว่าการแต่งตัวของคนอื่น หรือคำพูดของคนอื่น ดูแล้วเหมือนขำ แต่ลึกลงไปในใจ ขณะนั้นดูหมิ่นดูถูกบ้างไหม

นี่เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณา แม้แต่กิริยาอาการหรือคำพูดของตนเอง ซึ่งขณะนั้น ถ้าไม่พิจารณาก็ดูเหมือนว่าน่าหัวเราะจริง ๆ ในความรู้สึก และก็อาจจะพูด อาจจะมีวิจารณ์ กล่าวถ้อยคำอะไรซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ดูหมิ่น แต่เป็นเรื่องที่น่าขำ เท่านั้นเอง แต่ลึกลงไปกว่านั้น ในขณะนั้น อหิริกะ อโนตตปปะ ไม่รังเกียจ ไม่ละอายในอกุศลจิตในขณะนั้น

เพราะถ้าไม่มีการนึกดูหมิ่นดูถูกบ้างแม้เล็กน้อยในใจ จะมองเห็นกิริยาอาการ หรือว่าการแต่งกาย หรือคำพูดของคนอื่นในลักษณะนั้นใหม่ ซึ่งถ้ามองเป็นธรรม ทุกคนมีกายวาจาตามการสะสมจริง ๆ ไม่ว่าจะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน จะพูด จะคิด ก็ต้องเป็นไปตามการสะสม เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็กายวาจาที่เคยเป็น ถ้าเกิดหิริโศตตปปะ พิจารณาละเอียดจะรู้ได้ว่า ในขณะนั้นจิตเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล อาจจะคิดว่าตนเองไม่ได้ดูหมิ่นใคร ไม่ได้ดูถูกใคร แต่การที่มองบุคคลอื่นในลักษณะที่น่าขำ ก็แสดงให้เห็นว่า ในขณะนั้นต้องเป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ พิจารณาตนเองทางกาย ทางวาจา และตลอดไป จนถึงทางใจ แม้เพียงความคิด อหิริกะ อโนตตปปะที่เป็นอกุศลมาก หรือว่าหิริและโศตตปปะมาก

ในขณะที่ไม่ได้ให้ทาน และขณะนั้นไม่ใช่การวิริยอุตสาหกิจซึ่งเป็นศีล จิตจะสงบจากอกุศลได้เมื่อศึกษาพระธรรม หรือแสดงธรรม คือ สนทนาธรรมกัน และพิจารณาธรรม ขณะนั้นเป็นกุศล ขณะที่ไม่ได้ให้ทาน ไม่ได้รักษาศีล อาจจะเป็นการศึกษาธรรมด้วยการฟัง ด้วยการพิจารณาธรรม หรือบางท่านก็สนทนาธรรม และถ้าอยู่ตามลำพัง ขณะใดที่ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ระลึกถึงความตาย ระลึกถึงความไม่เที่ยงของสภาพธรรมทั้งหลาย และจิตประกอบด้วยเมตตา เมื่อนึกถึงใครก็ตามมีจิตที่หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลนั้นบ้าง หรือมีความกรุณา มีมุทิตา มีอุเบกขา ขณะนั้นก็เป็นhiriและโธตตปปะ ซึ่งสะสมเจริญขึ้นจนสามารถเป็นสังขารขั้นปฐมปรุงแต่งให้กุศลจิตเกิดในขณะที่กำลังคิดนึกถึงบุคคลต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ที่คิดถึงแต่ละคน ก็พอที่จะพิจารณาได้ถึงลักษณะของhiriและโธตตปปะ และต้องอย่าลืมว่า ขณะที่เมตตา นั้น คือ เมื่อนึกถึงบุคคลหนึ่งบุคคลใด ต้องด้วยทั้งไม่โกรธและไม่รัก ต้องทั้งสองอย่าง ไม่ใช่คิดถึงด้วยความรัก ความผูกพัน ขณะนั้นจึงจะเป็นhiriโธตตปปะ

ขณะที่มีความคิดถึงด้วยความรัก ความผูกพัน ขณะนั้นไม่ใช่hiri ไม่ใช่โธตตปปะ เพราะไม่เห็นโทษของความผูกพัน และไม่เห็นโทษของความติดข้อง จึงยังคงคิดถึงด้วยความผูกพันอยู่ ต่อเมื่อใดเห็นว่า เป็นโทษ เป็นภัย เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ความไม่สบายใจทั้งหมด เมื่อนั้นจึงจะคิดถึงด้วยความเมตตา ซึ่งไม่เป็นเหตุให้เกิดความไม่สบายใจ

hiriโธตตปปะในวันหนึ่ง ๆ ง่ายหรือยาก มากหรือน้อยในชีวิตประจำวัน แต่ไม่ใช่ในขณะที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพียงแต่เกิดความสงบเวลาที่คิดถึงบุคคลอื่น ก็คิดถึงด้วยเมตตาบ้าง กรุณาบ้าง มุทิตาบ้าง อุเบกขาบ้าง

อีกขั้นหนึ่ง คือ ขณะใดที่สติปฏิฐานเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นก็เป็นhiriโธตตปปะในขั้นของการอบรมเจริญปัญญา เพื่อดับกิเลสเป็นสมุจเฉท

แต่ถ้าใครยังไม่เห็นกำลังของอหิริกะและอนัตตปปะว่ามีมาก คนนั้นก็คงคิดว่าไม่ได้ทำความเดือดร้อนอะไรให้ใครเลย มีชีวิตวันหนึ่ง ๆ เป็นสุขสบายดี จึงไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมเพื่อศึกษาให้ประจักษ์แจ้งในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น วิจัยารัมภกถาที่จะให้เกิดความเพียร ที่สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรม คือ ชี้แจงให้เห็นโทษของอกุศล และให้เห็นกำลังของอกุศล ซึ่งแทบจะกล่าวได้ว่า ตลอดทั้งวัน และตลอดทั้งคืนด้วย ติดตามไปถึงความฝัน กลางวันก็เต็มไปด้วยอกุศลแล้วขณะที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คิดนึกส่วนทางใจ นอนหลับไปแล้ว อหิริกะและอนัตตปปะก็ยังติดตามไปถึงความฝันด้วย

มีใครไม่ฝันบ้างไหม

พระอรหันต์ไม่ฝัน เพราะฉะนั้น ผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ฝัน เพราะยังมีอหิริกะและอนัตตปปะ เวลาฝันก็เป็นโลภมูลจิตบ้าง โทสมูลจิตบ้าง ไข้ไหม มีใครบ้างฝันเป็นกุศลได้ทุกคืน ๆ ซึ่งคืนหนึ่งก็ฝันหลายเรื่อง ถ้าตื่นขึ้นมา หลับไปอีกก็ฝันอีก บางทีเป็นคนละเรื่อง บางทีก็เรื่องต่อกัน เพราะฉะนั้น คืนหนึ่งฝันหลายเรื่อง และในฝัน เรื่องหนึ่ง ๆ เป็นกุศลก็ครั้ง หรือว่าฝันด้วยอกุศลทั้งนั้น ตื่นตื่น สนุกสนาน เป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ ถึงสิ่งที่เคยเห็นมาแล้วบ้าง หรือเคยลิ้มรสมาแล้วต่าง ๆ เหล่านั้น เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า อหิริกะและอนัตตปปะ นอกจากจะมีมากมายในกลางวันแล้วยังติดตามไปจนถึงกลางคืน แม้ในขณะที่กำลังพักผ่อนหลับนอนด้วย

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งอยากปฏิบัติมาก ซึ่งก็คงไม่ใช่ท่านผู้ฟังท่านนี้ท่านเดียว คงจะมีอีกหลายท่านที่อยากจะข้ามธรรมทั้งหมดเพื่อปฏิบัติเสียที รู้สึกว่ามีความตั้งใจรับร้อนที่จะปฏิบัติ แต่ถ้การปฏิบัตินั้นไม่ใช่เพื่อรู้จักตัวเองตามความเป็นจริง จะมีประโยชน์ไหม ท่านที่อยากจะปฏิบัติธรรม ขอให้พิจารณา ถ้การปฏิบัตินั้นไม่ได้ทำให้รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง จะมีประโยชน์ไหม

ไม่รู้ว่าคุณศกเกิดในขณะไหนบ้าง คุณศกเกิดในขณะไหนบ้าง วันหนึ่งมีคุณศกมาก หรือมีคุณศกมาก ถ้าไม่รู้อย่างนี้และอยากจะทำปฏิบัติทันที โดยไม่รู้อะไรทั้งหมด ในเรื่องของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็เท่ากับว่า ไม่ใช่เป็นการปฏิบัติเพื่อรู้จักตัวเอง เพราะฉะนั้น จะมีประโยชน์อะไร

แต่ถ้าได้ฟังพระธรรม และการปฏิบัติ คือ สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่เคยรู้ซึ่งเคยยึดถือว่าเป็นเรา และเริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงขึ้น นั่นย่อมเป็นประโยชน์ เพราะว่าเมื่อเห็นอกุศลตามความเป็นจริง ย่อมเกิด ความละอาย ความรังเกียจ และอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่จะละคลายอกุศล จนสามารถดับได้เป็นสมุจเฉท

เห็นกำลังของอหิริกะและโอตตปปะใหม่ ๆ วันหนึ่ง ๆ มีมากแค่ไหน และทุกวันก็เป็นอย่างนี้ในสังสารวัฏฏ์ เพราะฉะนั้น การที่อหิริกะและโอตตปปะจะลดกำลังลงได้ ก็ต่อเมื่อหิริและโอตตปปะมีกำลังขึ้น

อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต พลสูตรที่ ๒ ข้อ ๔ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พละ ๗ ประการนี้ ๗ ประการเป็นइन คือ ศรัทธาพละ วิริยพละ หิริพละ โอตตปปะพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ

เป็นสภาพธรรมที่มีกำลัง แต่ขณะนี้ไม่มีหรือยัง พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ ทรงแสดงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงเพื่อให้ผู้น้อมมาพิจารณาตนเองว่า ธรรมที่เป็นพละที่มีกำลัง มี ๗ คือ ศรัทธาพละ วิริยพละ หิริพละ โอตตปปะพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ แต่สำหรับแต่ละบุคคล ศรัทธามีกำลังหรือยัง วิริยะ หิริ โอตตปปะ สติ สมาธิ มีกำลังหรือยัง นี่คือการรู้จักตนเองตามความเป็นจริง เพื่อจะได้อบรมธรรมเหล่านี้ให้เพิ่มขึ้นจนกระทั่งมันคงมีกำลังขึ้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ศรัทธาพละเป็นइन

ทุกคนมีศรัทธา แต่ศรัทธาของท่านเป็นศรัทธาพละหรือยัง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศรัทธา คือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ฯลฯ เป็นผู้เบิกบาน เป็นผู้จำแนกธรรมนี้เรียกว่า ศรัทธาผละ ฯ

บางท่านอาจจะบอกว่า ท่านมีศรัทธาเชื่อมั่นคงในพระผู้มีพระภาค-อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านกราบนมัสการทั้งเช้าทั้งเย็น บางท่านอาจจะทำวัตรเช้าทำวัตรเย็น แต่ศรัทธาที่จะมั่นคงขึ้นก็ต่อเมื่อได้เข้าใจในพระธรรมยิ่งขึ้น ถ้ายังไม่เข้าใจพระธรรม ก็จะไม่เห็นประโยชน์ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมถึง ๔๕ พรรษา

สำหรับท่านผู้ฟังที่ศึกษาพระธรรม ท่านจะเห็นได้ว่า ท่านเพิ่มศรัทธาในพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้นเมื่อได้เข้าใจพระธรรมเพิ่มขึ้น แต่ศรัทธานี้จะเพิ่มขึ้นอีกเมื่อน้อมประพฤติปฏิบัติตาม จนถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย วิริยพละเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม เป็นผู้มีความกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า วิริยพละ ฯ

ที่จะเป็นวิริยพละได้ ก็ต่อเมื่อเป็นสัมมปปธาน ๔ ซึ่งเป็นในขณะที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่เป็นสติปัฏฐาน จึงเป็นวิริยพละ ไม่ใช่ให้เพียรทำอย่างอื่น แต่วิริยพละต้องเป็นไปในการเจริญมรรคมีองค์ ๘

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กัมมวิริยพละเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความละอาย คือ ละอายต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ละอายต่อการถูกต้องอกุศลธรรมอันลามกทั้งหลาย นี้เรียกว่า กัมมวิริยพละ

เป็นธรรมที่มีกำลังเพิ่มขึ้นได้ถ้ารู้ลักษณะของหิริ ถ้าเกิดการรู้ว่าจะขณะนี้ เป็นอกุศล และมีหิริกะ ไม่ละอาย ขณะนั้นจะเป็นปัจจัยทำให้หิริเกิดขึ้น ละอายที่ ขณะนั้นเป็นอกุศลธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่สังเกตละเอียดจะทำให้เห็นว่า หิริในวันหนึ่ง ๆ เพิ่มขึ้นไหม

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็โอดตปฺปผละเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความสะดุ้งกลัว คือ สะดุ้งกลัวต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต สะดุ้งกลัวต่อการถูกต้องอกุศลธรรม อันลามกทั้งหลาย นี้เรียกว่า โอดตปฺปผละ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็สติผละเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วย สติเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ย่อมระลึกนึกถึงแม้สิ่งที่ทำคำที่พูดไว้นาน ๆ ได้ นี้เรียกว่า สติผละ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็สมาธิผละเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม ฯลฯ บรรลุจตุตถฌาน นี้เรียกว่า สมาธิผละ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ปัญญาผละเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียุติปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาที่กำหนดความเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เรียกว่าปัญญาผละ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พละ ๗ ประการนี้แล ศรัทธาพละ วิริยพละ หิริพละ โอดตปฺปผละ สติผละ สมาธิผละ ปัญญาผละเป็นที่ ๗ ภิกษุผู้มีพละด้วยพละ ๗ ประการนี้เป็นบัณฑิต ย่อมอยู่เป็นสุข พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคาย ย่อมเห็นอรรถ แห่งธรรมชัดด้วยปัญญา ความหลุดพ้นแห่งจิต คือ ความดับของภิกษุนั้น ย่อมมีได้ เหมือนความดับแห่งประทีปฉะนั้น

จบ สูตรที่ ๔

ถ. สติพละหมายความว่าอย่างไรที่ว่า ระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดได้

ส. แม้สิ่งที่ทำคำที่พูดได้ ไม่ใช่หมายความว่าถึงเฉพาะการระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูด แต่ระลึกได้แม้สิ่งที่ทำคำที่พูดด้วย

ถ. หมายความว่า มีสติระลึกด้วย และยังสามารถจำ ไม่หลงลืมเรื่องราวในอดีต หรือเรื่องราวที่เคยพูดหรืออะไรต่าง ๆ

ส. เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ อย่างที่ได้กล่าวถึงอาการ ๑๗ ของสติ ซึ่งเป็นไปในกุศลธรรม เพราะว่าบางคนหลงลืมแม้ที่จะกระทำกุศล แต่ถ้าเป็นพละจริง ๆ ต้องเป็นการเจริญสติปฏิฐาน และสติ ๑๗ ประการนั้นก็กำลังเพิ่มขึ้นด้วย

๑๕๗๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๔

การสะสมกุศลและอกุศลในชีวิตประจำวันของแต่ละคน ทำให้แต่ละบุคคล มีอภัยภัย มีอุปนิสัยต่าง ๆ กัน เพราะฉะนั้น ถ้าจะพิจารณาอุปนิสัยและอภัยภัยของแต่ละบุคคลที่ต่างกัน ย่อมทำให้เห็นการสะสมของหิริโอตตปปะได้

อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต อลัสสูตรที่ ๑ ข้อ ๑๕๒ แสดงลักษณะของบุคคลที่มีหิริโอตตปปะต่างกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ทั้งตนและผู้อื่น ธรรม ๖ ประการเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย ๑ เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว ๑ พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำแล้ว ๑ รู้ธรรมรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ เป็นผู้มีความจำแนกกล่าวถ้อยคำไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมืองอันสละสลวยไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์ ๑ เป็นผู้ชี้แจงชักชวนสรรพหจรีให้อาจหาญร่าเริง ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ทั้งตนเองและผู้อื่น ฯ

จะเห็นได้ว่า การสะสมของหิริโอตตปปะทำให้เป็นผู้มีความตั้งใจในการศึกษาพระธรรม และเป็นผู้มีความสามารถเข้าใจเร็ว เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังและพิจารณาธรรมที่ได้ทรงจำแล้ว เมื่อพิจารณาแล้วก็รู้ธรรม รู้ธรรม และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม และเป็นผู้มีความจำแนกกล่าวถ้อยคำไพเราะ นี่ก็แสดงให้เห็นถึงการอบรมเจริญหิริโอตตปปะด้วย

สำหรับบางท่าน **อสังฺสูตรที่ ๒ ข้อ ๑๕๓** แสดงถึงบุคคลที่ถึงแม้ไม่มีความเข้าใจเร็วในกุศลทั้งหลาย แต่เป็นผู้ที่ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำแล้ว จึงรู้orroรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นผู้ที่มีวาจางาม กล่าวถ้อยคำไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมืองอันสละสลวยไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์ เป็นผู้ชี้แจงชักชวนสพรหมจรรย์ให้อาจหาญร่าเริง เพราะฉะนั้น เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ทั้งตนเองและผู้อื่น

นี่เป็นความต่างกันของบุคคล ๒ บุคคล

สำหรับบุคคลอื่น **อสังฺสูตรที่ ๓ ข้อ ๑๕๔** มีข้อความว่า

เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย ๑ เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ฟังแล้ว ๑ พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ทรงจำแล้ว ๑ รู้orroรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ (แต่) หาเป็นผู้มีวาจางาม กล่าวถ้อยคำไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมืองอันสละสลวยไม่มีโทษให้รู้ประโยชน์ไม่ เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน แต่ไม่เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น

จะเห็นหรือตดตปปะได้ไหม ทุกอย่าง ข้อความทั้งหมดในพระไตรปิฎก ไม่ว่าจะพิจารณาในเรื่องของธรรมประเภทใด ย่อมสามารถเข้าใจได้ว่า บุคคลที่สามารถเข้าใจเร็วในธรรมและทรงจำไว้ได้ พิจารณาเนื้อความได้ รู้orroรู้ธรรม แต่ไม่มีหรือตดตปปะที่จะมีวาจางาม กล่าวถ้อยคำไพเราะ เพราะฉะนั้น ก็เป็นประโยชน์สำหรับตนเอง แต่ไม่ประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลอื่น

อีกบุคคลหนึ่ง **อสังฺสูตรที่ ๔ ข้อ ๑๕๕** มีข้อความว่า

... เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว แต่ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ฟังแล้ว และหารู้orroรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมไม่ เป็นผู้มีวาจางาม กล่าวถ้อยคำไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมืองอันสละสลวย ไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์ เป็นผู้ชี้แจงชักชวนสพรหมจรรย์ให้

อาจหาญว่าเริง เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่เป็น
ผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน

เพราะฉะนั้น ผู้นี้เป็นผู้ที่สามารถในอันปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่เป็น
ผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน คือ สามารถชี้แจงให้ผู้อื่นรู้ประโยชน์
ได้ แต่ไม่สามารถปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลตนเองได้ มีไหม แสดงให้เห็นถึง
หิริโอตตปปะแต่ละอย่าง ไช้ไหม ทั้ง ๆ ที่สามารถเข้าใจได้เร็ว และทรงจำธรรมด้วย
แต่ไม่มีหิริโอตตปปะที่จะพิจารณาให้เข้าใจในอรรถโดยละเอียด แต่เมื่อเป็นผู้ที่มี
หิริโอตตปปะในการที่จะกล่าววาทะเพราะ เพราะฉะนั้น ก็สามารถเป็นประโยชน์ต่อ
บุคคลอื่น แสดงธรรมที่ไพเราะที่ดีเป็นประโยชน์แก่คนอื่น แต่ไม่เป็นประโยชน์
กับตนเอง เพราะว่าตนเองไม่ได้พิจารณาธรรมที่ได้ฟังโดยละเอียด และไม่ประพฤติ
ปฏิบัติตามด้วย

อีกบุคคลหนึ่ง **อลังสูตรที่ ๕ ข้อ ๑๕๖** มีข้อความว่า

... ไม่เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่เป็นผู้ทรงจำธรรม
ที่ได้ฟังแล้ว

ตัวใครตัวเขาหรือเปล่า แต่ละบุคคลในที่นี้พิจารณาตนเองได้ว่า ไม่เป็นผู้มี
ความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว หรือเปล่า
คือ ฟังแล้วก็ไม่เข้าใจ แต่ก็จำได้ว่าฟังมาอย่างนี้ ได้ยินอย่างนี้ แต่ว่าเป็นผู้พิจารณา
เนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำแล้ว จึงรู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
แต่เป็นผู้ไม่มีวาทะ เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์
เกื้อกูลแก่ตน แต่ไม่เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น

ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวาทะ วาทะที่ดีย่อมสามารถเกื้อกูลแก่บุคคลอื่น แต่ถ้า
ไม่มีวาทะที่ดี ก็ไม่อาจจะเกื้อกูลบุคคลอื่นได้ เกื้อกูลได้เฉพาะตนเอง

นี่เป็นข้อความที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียด ซึ่งถ้าท่านผู้ฟังพิจารณาจะเห็นได้ว่า
มีบุคคลแต่ละประเภท ๆ อย่างนี้ ซึ่งเป็นผู้ที่สนใจพระธรรม แต่ประโยชน์ที่จะได้รับจาก
พระธรรมก็ย่อมต่าง ๆ กันไป ตามอัธยาศัย

สำหรับ **อสังขตที่ ๖ ข้อ ๑๕๗** แสดงว่า บางท่านไม่เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็ว ในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว และไม่พิจารณาเนื้อความแห่ง ธรรมที่ได้ทรงจำแล้ว จึงไม่รู้ธรรมรู้ธรรม และไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แต่เป็นผู้มี วาจาาม จึงเป็นผู้ที่สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่เป็น ผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน

อสังขตที่ ๗ ข้อ ๑๕๘ ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดง ไว้โดยละเอียด ท่านผู้ฟังจะคิดหรือจะพิจารณาในความต่างกันแม้เล็ก ๆ น้อย ๆ ของ แต่ละบุคคลได้ไหมว่า มีความต่างกันในแต่ละข้อ เช่น สำหรับท่านผู้นี้

... ไม่เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่เป็นผู้ทรงจำธรรม ที่ได้ฟังแล้ว

เข้าใจก็ช้า จำก็ไม่เก่ง แต่ พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ทรงจำแล้ว ส่วนใดที่จำได้ก็พิจารณา เพราะว่ามันหนึ่ง ๆ ได้ฟังธรรมมาก ใช้น้อม บางท่านอาจจะ ฟังหลาย ๆ ชั่วโมง แต่จำไม่ได้ว่าที่ฟังมาทั้งหมดนั้นมีเรื่องอะไรบ้าง แต่ธรรมใดที่จำได้ ก็พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ทรงจำแล้ว ทำให้เข้าใจธรรม รู้ธรรม และปฏิบัติ ธรรมสมควรแก่ธรรม แต่เมื่อไม่เป็นผู้มีวาจาาม ก็เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อ ประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน แต่ไม่สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ฯ

อีกท่านหนึ่ง **อสังขตที่ ๘ ข้อ ๑๕๙**

เป็นผู้ไม่เข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ทรงจำแล้ว จึงไม่เข้าใจธรรมและธรรม เพราะฉะนั้น ก็ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แต่เป็นผู้มีวาจาาม จึงเป็นผู้สามารถ ในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อ ประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน

ถ. ปฏิบัติอย่างไรจึงจะเรียกว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

สุ. เจริญสติปัฏฐาน

ถ. หมายความว่า ถ้าเข้าใจธรรมขั้นไหน ก็ปฏิบัติธรรมขั้นนั้นให้สมบูรณ์ เรียกว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไซ้ใหม่ และการที่จะปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมได้ จะต้องมีความสัมพันธ์กับข้อแรก ๆ ก่อนที่จะถึงข้อนี้ เช่น ต้องฟังให้เข้าใจ ต้องจำให้ได้ ต้องพิจารณาเนื้อความ และจะต้องรู้ธรรมรู้ธรรม คือ ต้องเข้าใจเนื้อหาสาระของข้อความที่ฟังนั้น และจึงจะปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมได้ ถ้าฟังไม่เข้าใจ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็คงปฏิบัติไม่ได้

ส. แน่นนอน เพราะฉะนั้น บางท่านที่ไม่ได้ฟังพระธรรมเลย ไม่มีความเข้าใจในสิ่งที่กำลังปรากฏซึ่งเป็นสติปัฏฐานเลย แต่อยากปฏิบัติ ซึ่งการปฏิบัติโดยไม่เข้าใจอะไรเลย ไม่ทำให้รู้จักสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ทำให้เข้าใจตนเองตามความเป็นจริง ก็ย่อมไม่เป็นประโยชน์

ถ. ที่อาจารย์ยกตัวอย่าง ผมก็มาพิจารณาตนเองว่า เราพิจารณาธรรมได้หรือรต ได้กุศลธรรมไปแค่ไหนแล้ว เมื่อพิจารณาแล้วก็คิดว่า คงจะจำได้บ้าง จำไม่ได้บ้าง เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง อย่างนี้จะปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมได้ไหม

ส. ขณะใดที่ปฏิบัติถูก ขณะใดที่เป็นกุศล ขณะนั้นเป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ถ. ปฏิบัติธรรมได้สมควรแก่ธรรม แต่ยังไม่แล้ว ไซ้ใหม่

ส. ต้องเป็นพระอรหันต์ เมื่อถึงคำว่าปฏิบัติธรรม ก็สงสัยอีกว่า ปฏิบัติอย่างไร ปฏิบัติธรรม ก็เป็นการอบรมเจริญกุศลทุกประการ และกุศลทุกประการที่จะเจริญขึ้นจะพ้นจากการอบรมเจริญปัญญาไม่ได้ เพราะถ้าไม่มีปัญญา ความเข้าใจในพระธรรม กุศลทั้งหลายก็เจริญไม่ได้ แต่ที่กุศลทั้งหลายจะเจริญได้ ก็เพราะมีความเข้าใจพระธรรมเพิ่มขึ้น และสำหรับหิริโอตตปปะก็เป็นเหตุให้เกิดปัญญาด้วย

ถ. ถ้าเราจะไปเกื้อกูลคนอื่น จะต้องกล่าวววจาาม กล่าววจาไพเราะ กล่าวธรรมนั้นโดยสละสลวย ขอให้อาจารย์ขยายความ

ส. เป็นวจาที่เป็นประโยชน์

ถ. ถ้ากล่าวแล้วกุศลธรรมเกิดก็กล่าว ถ้ากล่าวแล้วอกุศลธรรมเกิดก็ไม่ควรกล่าว

ส. ถ้าเป็นวาจาที่ไม่งาม ไม่ไพเราะ ไม่สละสลวย คนฟังไม่เลื่อมใส

ถ. พูดให้เพราะเลย แต่เนื้อหาไม่ได้เรื่องก็มี

ส. เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจธรรมด้วย แต่จะเร็วหรือจะช้าเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ถ. งามในที่นี้ต้องหมายถึงได้อรรถ คือ อรรถต้องถูกต้องด้วย

ส. แน่นนอน เพราะใช้คำว่า กล่าวธรรม ต้องหมายความว่า เป็นธรรม ไม่ใช่กล่าวอธรรม เป็นธรรมที่ถูกต้อง และวากก็เป็นประโยชน์ด้วย วาจาฉันไพเราะ สละสลวย ทำให้บุคคลอื่นเลื่อมใส ไม่ใช่ฟังแล้วก็ไม่อยากฟัง

ถ. เติร์ฉานกถาไพเราะได้ไหม

ส. เติร์ฉานกถาไม่ใช่ธรรม นี่เรื่องการกล่าวธรรม

ถ. แต่ทุกวันนี้ เติร์ฉานกถาไพเราะมาก

ส. พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า แม้ถ้อยคำนั้นเป็นถ้อยคำไพเราะ แต่ไม่ใช่ถ้อยคำที่จริง พระองค์ไม่ตรัส และถ้าเป็นถ้อยคำที่จริงและไพเราะ พระองค์ยังรู้กาลที่จะตรัสด้วย

สำหรับหิริโอตตปปะ ความรังเกียจ ความละอาย ความกลัวอกุศลธรรม เป็นเหตุให้ปัญญาเจริญขึ้น ใน **อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต ปัญญาสูตร ข้อ ๙๒** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เหตุ ๘ ประการ บัณฑิต ๘ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมกงามไพญฺลยฺ เจริญบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

ท่านผู้ฟัง ฟังพระธรรมเพื่อประโยชน์อย่างเดียว คือ เพื่อปัญญา เพื่อความเข้าใจถูกต้องในสภาพธรรมที่ปรากฏ เพื่อรู้จักสภาพธรรมที่เกิดกับตนตามความเป็น

จริง เพื่อการละอกุศลธรรม เพื่อการดับกิเลสเป็นสมุจเฉท แต่จะต้องมีธรรมที่เกื้อกูลต่อการที่จะให้ปัญญาเจริญด้วย ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

๘ ประการเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อาศัยพระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจรรย์รูปใดรูปหนึ่งผู้ตั้งอยู่ในฐานะครู ซึ่งเป็นที่เข้าไปตั้งความละอาย ความเกรงกลัว ความรักและความเคารพไว้อย่างแรงกล้า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่ ๑ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา ฯลฯ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

สำคัญไหม หิริโศตตปปะหรือเปล่า เป็นผู้ที่มีความละอาย ความเกรงกลัว ความรัก ความเคารพอย่างแรงกล้าในผู้ที่ตั้งอยู่ในฐานะครู ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนพรหมจรรย์รูปใดรูปหนึ่งก็ตาม เพราะถ้าไม่เคารพผู้ที่มีความรู้ในธรรม จะทำให้ผู้นั้นตั้งใจที่จะฟัง และศึกษา พิจารณาจนกระทั่งเกิดความเข้าใจเพิ่มขึ้นใหม่

พิจารณาถึงความรู้สึกในใจของแต่ละท่าน ถ้าท่านไม่เคารพผู้แสดงธรรม ท่านหนึ่งท่านใด ท่านย่อมไม่ฟังบุคคลนั้น ใช่ไหม แต่เพราะท่านรู้ว่าผู้นั้นสามารถให้ความเข้าใจที่ถูกต้องได้ นี่เป็นเหตุให้เกิดความเคารพในบุคคลนั้น ซึ่งจะทำให้การฟังเป็นไปด้วยความเคารพ พิจารณาในเหตุผล และย่อมเป็นเหตุให้ได้ปัญญาหรือเพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว นี่เป็นประการที่ ๑

ประการต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เธออาศัยพระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจรรย์รูปใดรูปหนึ่งผู้ตั้งอยู่ในฐานะครู ซึ่งเป็นที่เข้าไปตั้งความละอาย ความเกรงกลัว ความรัก และความเคารพไว้อย่างแรงกล้าแล้ว เธอเข้าไปหาแล้วไต่ถาม สอบถามเป็นครั้งคราวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภาชิตนี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งภาชิตนี้เป็นอย่างไร ท่านเหล่านั้นย่อมเปิดเผยข้อที่ยังไม่ได้เปิดเผย ทำให้แจ้งข้อที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง และบรรเทาความสงสัยในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยหลายประการแก่เธอ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเหตุ

เป็นปัจจัยข้อที่ ๒ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา ฯลฯ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ฯ

ข้อนี้ก็ไม่พ้นจากหิริโอตตปปะ คือ ขณะที่ไต่ถาม สอบถามธรรมกับท่านผู้ใด แสดงว่ามีความเคารพในท่านผู้นั้น มิฉะนั้นท่านคงไม่ได้ถามสอบถามท่านผู้นั้น ไซ้ไหม ฉะนั้น เมื่อไต่ถามสอบถามท่านผู้ใด ย่อมแสดงว่ามีความเคารพในความเข้าใจธรรมของท่านผู้นั้น ซึ่งจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เป็นไปเพื่อได้ปัญญา และเพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

ประการต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เธอพึงธรรมนั้นแล้ว ย่อมยังความสงบ ๒ อย่าง คือ ความสงบกายและความสงบจิต ให้ถึงพร้อม ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่ ๓ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา ฯลฯ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

เวลาที่พึงพระธรรมเข้าใจแล้ว ประโยชน์ คือ สงบกายและสงบจิต ไม่เบียดเบียนด้วยกายวาจาขณะใด ขณะนั้นสงบทั้งกายและจิต ถ้าเป็นอย่างนี้ นี่เป็นปัจจัยข้อที่ ๓ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๑๕๗๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๔

เวลาฟังพระธรรมแล้ว หลายท่านต้องการประเมินผล ใช่มั้ย อยากทราบว่า ผลของการฟังพระธรรมนี้ถึงแค่ไหนแล้ว หรือว่าถึงขั้นไหนแล้ว มีประโยชน์มากมาย สักเพียงไร บางท่านอาจอยากประเมินด้วยจำนวนของผู้ฟังว่ามีผู้ฟังมากน้อยเท่าไร ซึ่งนั่นไม่ใช่ผลที่แท้จริง หรือผลที่ต้องการจากการฟังพระธรรม แต่ผลที่ทุกท่านควร ประเมินตัวเองจากการฟังพระธรรมแล้ว คือ เป็นผู้ที่สงบกายและสงบจิตหรือยัง หรือว่าสงบกายและสงบจิตเพิ่มขึ้นไหม

ก่อนฟังพระธรรม ชีวิตประจำวันกายก็สงบบ้าง ไม่สงบบ้าง วาจาก็สงบบ้าง ไม่สงบบ้าง เพราะฉะนั้น ประเมินผลจากการฟังพระธรรมด้วยตนเอง คือ เมื่อฟังแล้ว สงบกายและสงบจิตขึ้นหรือเปล่า นี่เป็นประโยชน์เฉพาะตน ถ้าไม่สงบกายสงบจิต ปัญญาจะเจริญไหม ยังเหมือนเดิม ใช่มั้ย แต่ประโยชน์จากการได้ฟังพระธรรม ที่เข้าใจแล้ว จะพิสูจน์ได้จากตนเอง

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เธอเป็นผู้มีศีล สำนวณระวางในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดูกุร ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่ ๔ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา ฯลฯ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

เมื่อฟังพระธรรมแล้ว สงบกายและสงบจิตแล้ว ก็มีการสำรวมระวางเพิ่มขึ้น เพราะว่าเป็นผู้มี ปกติเห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย

นี่สำหรับผู้ที่จะเลียดมากที่จะเป็นผู้ที่เห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย คิดถึง คนอื่นด้วยอกุศลจิตนิดเดียว สติระลึกได้หรือยัง เห็นหรือยัง เห็นภัยในโทษแม้มี

ประมาณน้อย คือ แม้เพียงชั่วความคิดก็ยังเห็นว่าเป็นโทษ แต่ถ้ายังไม่เห็น ปัญญาภิ
ยากที่จะเจริญได้

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เธอเป็นพหูสูต ทรงจำสูตระ สังสมสูตระ เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก ทรงจำไว้
คล่องปากขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทักขิณธรรมทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น งาม
ในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ
บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่ ๕ ย่อมเป็นไป
เพื่อได้ปัญญา ฯลฯ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

การที่ปัญญาจะเจริญ จะเห็นได้ว่า ไม่ใช่ง่ายเลย แม้เป็นผู้ที่มีศรัทธา เป็นผู้
สอบถามข้อสงสัยเพื่อความเข้าใจชัดเจนขึ้น เป็นผู้พิจารณาผลจากการฟังพระธรรม
ของตนเอง เป็นผู้สำรวมระวัง และเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อยแล้ว
ยังต้องเป็นผู้ที่อาศัยการฟังต่อไปอีก ต้องเป็นผู้ที่ เป็นพหูสูต ทรงจำสูตระ สังสมสูตระ
เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก ทรงจำไว้คล่องปากขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทักขิณธรรม
ทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น คือ ในขั้นศีล งามในท่ามกลาง คือ ในขั้นสมาธิ
งามในที่สุด คือ ขั้นปัญญา ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ

นี่เป็นการเกื้อกูลกัน เป็นการเสริมสร้างปัญญาของตนเองให้เพิ่มขึ้นด้วยการ
สนทนาธรรมหรือการแสดงธรรม ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ถ้ามีการสนทนาธรรมหรือ
แสดงธรรม ในขณะนั้นปัญญาของท่านเองย่อมแตกฉานเพิ่มขึ้น

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เธอย่อมปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความพร้อมมูลแห่งกุศลธรรม
เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม ดูกร ภิกษุทั้งหลาย
นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่ ๖ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา ฯลฯ เพื่อความบริบูรณ์แห่ง
ปัญญาที่ได้แล้ว

ขาดอีกไม่ได้ คือ ความเพียร เพราะว่าหนทางดับกิเลสเป็นหนทางที่ไกลมาก เพราะฉะนั้น กว่าที่จะถึง หรือก่อนจะถึงหนทางนั้น ก็ต้องเจริญกุศลทุกประการโดยไม่ทอดทิ้ง

ในเรื่องอกุศลไม่ทอดทิ้ง ใช่ไหม ในวันหนึ่ง ๆ ขอให้พิจารณาดู เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นไปในเรื่องกุศล ก็ควรจะเป็นเช่นเดียวกัน คือ ไม่ควรทอดทิ้งในเรื่องกุศลด้วย

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อนึ่ง เธอเข้าประชุมสงฆ์ ไม่พูดเรื่องต่าง ๆ ไม่พูดเรื่องไม่เป็นประโยชน์ ย่อมแสดงธรรมเองบ้าง ย่อมเชื้อเชิญผู้อื่นให้แสดงบ้าง ย่อมไม่ดูหมิ่นการนั่งอย่างพระอริยเจ้า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่ ๗ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา ฯลฯ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

เป็นเรื่องของหิริโอตตปปะ แม้พระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงแสดงว่า นี่เป็นหิริโอตตปปะ แต่ขอให้พิจารณาว่า เมื่อเข้าประชุมสงฆ์ ไม่พูดเรื่องต่าง ๆ ไม่พูดเรื่องไม่เป็นประโยชน์ ถ้าไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ก็ต้องพูดเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ ย่อมแสดงธรรมเองบ้าง ย่อมเชื้อเชิญผู้อื่นให้แสดงบ้าง ย่อมไม่ดูหมิ่นการนั่งอย่างพระอริยเจ้า นี่เป็นหิริโอตตปปะทั้งหมด ซึ่งจะเป็นเหตุให้ เป็นไปเพื่อได้ปัญญา ฯลฯ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

บางคนเห็นใครนั่ง อาจจะบอกว่า คนนั้นไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน

ผู้ฟัง ถ้าจะให้หิริโอตตปปะเรื่อย ๆ คือ หายใจเป็นธรรมเลย

ส. หิริโอตตปปะเป็นกุศลสาธารณะ เพราะฉะนั้น ต้องเกิดกับกุศลจิตทุกประการ

ผู้ฟัง นั่งประชุมกัน และสนทนาธรรม แสดงธรรม ตามพระสูตรนี้ที่ว่ามา ต้องหายใจเป็นธรรมเลย

ส. ดีไหม

ผู้ฟัง ดี แต่ทำไม่ได้

ส. ทำไม่ได้ เพราะยังมีอหิริกะและอนัตตูปปะจึงทำไม่ได้ ฉะนั้น ให้รู้เหตุผลว่าทำไมไม่ได้เพราะอะไร จะได้เห็นอหิริกะและอนัตตูปปะของตนเองชัดเจน ขึ้นว่า เป็นไปในขณะนี้ๆ เพื่อจะได้รู้ความต่างกันเวลาที่หิริโอดตูปปะเกิด ซึ่งจะเป็นไปในทางที่ตรงกันข้าม แม้ในเรื่องของกายและวาจา เช่น ในการเชื้อเชิญให้ผู้อื่นแสดงธรรม หรือแม้แต่ในความคิดนึก เช่น ไม่ดูหมิ่นการนั่งอย่างพระอริยเจ้า แสดงให้เห็นว่า ไม่ควรที่จะคิดถึงคนอื่นในทางอกุศล บางคนไม่ระวัง คิดติเตียนคนอื่นได้โดยที่ไม่รู้ว่า ขณะที่กำลังคิดติเตียนนั้น ขณะนั้นเป็นอกุศลจิตของตนเอง

ถ. อกุศลไม่ต้องเจริญ แต่ก็เกิดอยู่ตลอดเวลาโดยที่เราไม่ค่อยจะรู้ด้วยการทำก็ดี การพูดก็ดี ถ้าไม่มีหิริโอดตูปปะก็เป็นไปในฝ่ายอกุศลทั้งนั้น รู้สึกว่าในชีวิตประจำวันของเรา เราสั่งสมแต่อกุศลจริง ๆ ทั้ง ๆ ที่เราก็ไม่อยากจะสั่งสมเป็นเพราะเราขาดอะไร จึงเป็นอย่างนั้น

ส. ไม่รู้เหตุ ไม่รู้ผล ของการเป็นผู้ที่มีกายวาจาเป็นอกุศล เมื่อไม่มีความรู้ ไม่มีปัญญา อกุศลธรรมอื่นๆ ก็เกิด ทั้งโลภะ ทั้งโทสะ ทั้งอหิริกะ อนัตตูปปะ

ถ. การที่เราจะเจริญอกุศล เป็นเรื่องของการทวนกระแส จึงต้องสร้างความเพียร สร้างหิริโอดตูปปะ และอะไรๆ อีก ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ต้องสร้างขึ้นอย่างมากมายและจริงจังด้วย

ส. เพราะฉะนั้น หิริโอดตูปปะจึงเป็นธรรมที่เป็นพละ ธรรมดาวนหนึ่งๆ อหิริกะและอนัตตูปปะเกิดมาก แต่หิริโอดตูปปะที่จะมีกำลังเกิดมากได้อย่าง อหิริกะและอนัตตูปปะ ต้องอาศัยการสะสมกุศลจนกว่าสภาพธรรมที่เป็นพละเหล่านี้ จะเป็นพละได้ ศรัทธาชนิดหน้อยยังไม่เป็นพละ สติเล็กน้อยยังไม่เป็นพละ หิริมีนิดๆ หน่อยๆ บ้าง ไม่มีบ้าง ก็ยังไม่เป็นพละ แต่ด้วยการอบรมเจริญปัญญาที่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง ย่อมทำให้กุศลทั้งหลายเจริญขึ้น และถึงความเป็นพละ คือ เป็นสภาพที่มีกำลังได้

เพราะฉะนั้น หิริ ความละอาย จะเห็นได้จริง ๆ ว่า มีกำลังขึ้นได้เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว เพราะสามารถเห็นลักษณะของอหิริกะซึ่งเป็นธรรมที่ตรงกันข้าม

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อนึ่ง เธอพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมในอุปาทานขันธ ๕ ว่า รูปเป็นดังนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นดังนี้ ความดับแห่งรูปเป็นดังนี้ เวทนาเป็นดังนี้ ... สัญญาเป็นดังนี้ ... สังขารทั้งหลายเป็นดังนี้ ... วิญญาณเป็นดังนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณเป็นดังนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็นดังนี้ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่ ๘ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมกงามไพบูลย์เจริญบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

ท่านผู้ฟังพิจารณาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสที่ว่า อนึ่ง เธอพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมในอุปาทานขันธ ๕ ว่า รูปเป็นดังนี้ วันหนึ่ง ๆ แค่นี้เองที่ตรัสไว้ พิจารณาแล้วหรือยัง รูปเป็นดังนี้ ในขณะนี้เองทางตา รูปเป็นดังนี้ ทางหู รูปเป็นดังนี้ ทางจมูกรูปเป็นดังนี้ ทางลิ้นรูปเป็นดังนี้ ทางกายรูปเป็นดังนี้ พิจารณาหรือยัง แม้แต่เพียงพยัญชนะที่ตรัสว่า อนึ่ง เธอพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมในอุปาทานขันธ ๕ ว่า รูปเป็นดังนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นดังนี้ ความดับแห่งรูปเป็นดังนี้ เวทนาเป็นดังนี้

พิจารณาแล้วหรือยัง มีอยู่แล้วทุกขณะ แม้ในขณะนี้ ความรู้สึกดีใจ เสียใจ หรืออทุกข์ สุข พิจารณาหรือยัง ... สัญญาเป็นดังนี้ ... สังขารทั้งหลายเป็นดังนี้ ... วิญญาณเป็นดังนี้

ไม่มีอะไรนอกจากนี้เลยที่จะทำให้ปัญญาเจริญขึ้น เพื่อความมกงามไพบูลย์เจริญบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

เพื่อนพรหมจรรย์ย่อมสรรเสริญภิกษุรูปนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุนี้ อาศัยพระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจรรย์รูปใดรูปหนึ่งผู้ตั้งอยู่ในฐานะครู ซึ่งเป็นที่เข้าไปตั้งความละอาย ความเกรงกลัว ความรัก และความเคารพไว้อย่างแรงกล้า ท่านผู้มีอายุผู้นี้ ย่อมรู้สิ่งที่ควรรู้ ย่อมเห็นสิ่งที่ควรเห็นเป็นแน่แท้ แม้ธรรมข้อนี้ ก็เป็นไปเพื่อความรัก ความเคารพ ความสรรเสริญ เพื่อการบำเพ็ญสมณธรรม เพื่อความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

หิริโตนตปปะ แม้การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เรื่องชีวิตประจำวันทั้งหมด ถ้าไม่พิจารณาก็ไม่เห็นว่ามีค่าสำคัญอะไร หรือว่าเป็นหิริโตนตปปะอย่างไร ที่จะเพื่อความ เป็นความหนึ่งใจเดียวกัน

ที่จะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ ขอให้คิดว่า ถ้าเป็นอกุศล จะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ไหม

เมื่อเป็นอกุศล ก็ไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพราะอหิริกะและอโนตตปปะ ไม่ละอาย ไม่กลัวอกุศลในขณะนั้นที่ยังคงไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ขณะใดที่มีการแบ่งพวก มีหิริโตนตปปะใหม่ ไม่เสมอกันกับทุกคน แม้เรื่องเล็กน้อยในชีวิตประจำวัน ก็เป็นการชี้ให้เห็นถึงการสะสมของอหิริกะและอโนตตปปะ หรือหิริและโตนตปปะ เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณา ย่อมจะเห็นธรรมทั้งหมดตามการสะสมไปทุก ๆ ขณะ

ถ. พระผู้มีพระภาคตรัสให้พิจารณาอุปาทานขันธ นีรูป นีเวทนา นีสัญญา นีสังขาร นีวิญญาน เวลาเราพิจารณานามรูป ย่อลงมาว่าพิจารณานามรูป บางครั้งสติเกิดพิจารณาที่รูปที่นาม แต่บางครั้งสติไม่เกิด แต่เป็นวิตกเจตสิกที่ตรึงไปในนิมิตบ้าง ในอนุพยัญชนะบ้าง เรียนถามว่า จะพิจารณานามรูปอย่างไรจึงจะเป็นสติปัฏฐาน และอย่างไรเป็นเพียงวิตกเจตสิกที่ตรึงไปในนิมิตและอนุพยัญชนะ

ส. ขณะใดที่เป็นสติปัฏฐาน ขณะนั้นต้องมีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์

ถ. อยากให้ละเอียดกว่านี้

ส. นี่เป็นเหตุที่เราต้องเข้าใจความหมายหรือสภาพธรรมที่เป็นปรมัตถธรรม แม้ใช้ชื่อนี้ตั้งแต่เริ่มศึกษาว่า ปรมัตถธรรมหมายถึงสภาพธรรมที่มีจริง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่แม้กระนั้นการที่เคยเห็นทุกสิ่งทุกอย่างเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ก็ทำให้ไม่สามารถเห็นปรมัตถธรรมว่าเป็นปรมัตถธรรมตามความเป็นจริงได้ เช่น ในขณะนี้ ปรมัตถธรรม คือ สภาพธรรมที่ไม่ต้องใช้ชื่อ แต่เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ที่เกิดขึ้นปรากฏ แล้วแต่ว่าจะปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

เพราะฉะนั้น ขณะที่สภาพธรรมซึ่งเป็นปรมาัตถธรรมปรากฏ ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. ถ้าเรากำลังระลึกที่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา อุปาทานขันธ์ทรงแสดงไว้ต่างกันเป็นลักษณะถึง ๑๑ ประการ ถ้าสติเกิดจริง ๆ เราจะเห็นความต่างของลักษณะอย่างนั้นหรือไม่ หรือว่าขณะที่สติเกิดแล้ว ไม่ว่ารูปธรรมนั้นจะเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา จะเป็นสีอะไรก็ตาม ก็เป็นปรมาัตถธรรมเหมือนกันหมด เวลาสติเกิดก็ไม่เห็นต่างกัน อย่างนั้นหรือ

ส. ปรมาัตถธรรมแต่ละอย่างที่ปรากฏ เกิดขึ้นปรากฏตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น จะต่างหรือจะเหมือนกัน

ถ. น่าจะต่างกัน

ส. ต้องต่างกัน แต่เป็นปรมาัตถธรรม ไม่ว่าจะเป็นเสียงสูง เสียงต่ำ เสียงแหลม เสียงห้าว เสียงเบา เสียงเล็ก เสียงอย่างไรก็ตาม เวลาที่ปรากฏไม่ได้เปลี่ยนสภาพของเสียงซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยนั้น ๆ แต่ลักษณะของปรมาัตถธรรม คือ เป็นสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. เวลาที่สำคัญผิด เห็นผิดไปว่าเป็นสติ แต่จริง ๆ เป็นเพียงความนึกคิด ในนิมิตอนุพยัญชนะ อย่างนั้นจะเป็นตัวตน ใช่ไหม

ส. ขณะที่ไม่ใช่ปรมาตถอารมณ์ เป็นสติปฏิฐานไม่ได้

ถ. แต่บางครั้งวิถีจิตทางมโนทวารที่เห็นแล้ว ก็ยังเป็นปรมาตถอารมณ์อยู่ แต่ว่าตริกวไปในสัจฐานบ้าง

ส. ตริก หมายความว่าถึงคิดหรือเปล่า

ถ. ขณะนั้นไม่ใช่สติ ใช่ไหม

ส. มิได้ ขณะที่ตริกวไปในสังขาร ขณะนั้นคิดหรือเปล่า เห็นแล้วทางตา และทางใจตริกวไปในสังขาร หมายความว่าถึงคิดหรือเปล่า หรือไม่ได้คิด ถ้าคิด ในขณะนั้นเป็นนามธรรมที่คิด นามธรรมที่คิดเป็นปรมาัตถธรรม เพราะฉะนั้น สติระลึกที่สภาพที่คิด

ถ. ที่เป็นนิมิตนี้เป็นอย่างไร ที่เป็นนิมิตอนุพยัญชนะ

ส. หมายความว่าเห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล ซึ่งจะต้องรู้ว่า ขณะนั้นเป็นจิตที่นึกถึงรูปร่างสัณฐาน มิฉะนั้นจะถ่ายถอนความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล จากสิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ได้เลย ถ้าไม่รู้ว่าปรมาัตถธรรม คือ สภาพที่เพียงปรากฏทางตาโลกหนึ่ง และทางใจก็คิดนึกสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ เพราะว่าปรมาัตถธรรมไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่ทางใจเมื่อเห็นแล้วก็ตรึกนึกคิดในสิ่งที่ปรากฏ ในรูปร่างสัณฐาน

๑๕๗๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๔

ถ. เมื่อกลางเดือนหรือต้นเดือนนี้ผมได้ไปงานเผาศพ ผมก็ไปจ้างเวลาเผาจริงว่า ทำไมศพนี้ไม่ร้อง ขณะที่ศพไหม้ แสดงว่าพระพุทธรูปองค์ทรงสอนธรรมปัญญาชั้นเลิศ ร่างนี้ไม่ใช่ของตนจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วศพนี้จะต้องร้องโวยวาย ทำไมเขานอนเฉย ช่วงนั้นก็นึกถึงคำสอนของท่านอาจารย์ที่ว่า รูปไม่เที่ยง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไม่เที่ยง ขณะนั้นคติที่แน่นอนของวิญญาณนั้นอยู่ที่ไหน และที่อาจารย์กล่าวว่า เมื่อเป็นผู้มีปัญญา ก็คือเป็นผู้มีน้ำหนึ่งใจเดียว ผมไม่เข้าใจ น้ำหนึ่งใจเดียว

ส. คือ ผู้ที่เข้าใจสภาพธรรมแล้ว กุศลจิตย่อมเกิด มีหิริโอตตปปะเกิด ในการที่จะไม่แบ่งพวก

ถ. ทรงความมีปัญญา สภาวะนี้เป็นไฉน

ส. รู้ลักษณะของสภาพนามธรรมและรูปธรรมว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล อย่างทุกท่าน ก็เป็นแต่เพียงจิต เจตสิก รูป ขึ้นการพึ่งไม่ยากที่จะเข้าใจ ใช่ไหม

ถ. ที่จะหยั่งให้ลึก ไม่เข้าใจว่าเป็นอย่างไร

ส. ทางตาเห็นจึงได้มีโลกนี้ รู้ความจริงว่า ในขณะที่กำลังเห็น ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน

ถ. ต้องถอนอุปาทาน

ส. ด้วยการอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จนกว่าจะประจักษ์แจ้งความเกิดขึ้นและดับไป ไม่ใช่ถอนเอง

ถ. คือ รู้ตามความเป็นจริง ขึ้นนี้ผมยังไม่รู้ ท่านผู้มีสติแน่นอน เป็นอย่างไร

ส. เจริญปัญญาจนกว่าจะรู้ ไม่ใช่อยู่ดี ๆ ท่านก็รู้ได้ เพราะฉะนั้น ทุก ๆ ท่าน จากความไม่รู้ และเพิ่มความรู้ ความเข้าใจขึ้น และอบรมต่อไป โดยการพิจารณาศึกษาลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง เพราะว่า กำลังนอนหลับ พิจารณาไม่ได้ ไม่ได้เห็นอะไร ไม่ได้ยินอะไร ถึงแม้ว่ามีจิตก็ไม่รู้ว่ามีจิตอะไร อยู่ที่ไหน แต่ทันทีที่ตื่นขึ้นเห็น รู้ได้ว่าขณะที่กำลังเห็นเป็นจิต ไม่ใช่เรา และเป็นเจตสิกที่เกิดกับจิต เกิดร่วมกันและดับพร้อมกัน สภาพรู้มี จึงเห็น

ถ. ในขณะนั้นตื่น และในขณะหลับ ผู้ที่หลับมีกำลังเป็นไหน

ส. ผู้ที่หลับจะมีกำลังอะไร ไม่มีการเจริญสติปัฏฐาน เพราะว่าการเจริญปัญญาต้องเป็นขณะที่รู้ความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

กำลังหลับ เจริญปัญญาไม่ได้ เพราะฉะนั้น ขณะที่ตื่นก็เป็นอนุสติเตือน ให้ระลึกว่า มีสิ่งที่กำลังปรากฏ ขณะนี้จะต้องรู้ความจริง ไม่ใช่ไปถ้อยถอนความเป็นตัวตนด้วยความไม่รู้อะไรเลย

ถ. ผมกลัวขั้นนี้เหมือนกัน

ส. ก็ขออนุโมทนาที่เป็นผู้ที่รู้ตัวเองตามความเป็นจริงว่า เข้าใจอะไร และ ยังไม่ได้อบรมเจริญขั้นไหนต่อไป

ถ. พูดถึงเสียง อาจารย์บอกว่า ไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะเป็นเสียงแหลม หรือ เสียงสูง เสียงต่ำ ขอถามไปถึงทางตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ตาก็ไม่ต้องคำนึงว่า หนา บาง กว้าง ยาวด้วย ใช่ไหม

ส. ทุกอย่าง

ถ. ลิ้นก็ไม่ต้องคำนึงว่า เผ็ด เปรี้ยว หวาน เค็ม มัน อะไรก็ไม่ต้องไป คำนึงถึง

ส. เวลานี้สภาพธรรมกำลังปรากฏทางตา ไม่ต้องคิดอะไรเลย เพียงแต่น้อมไปที่จะรู้ว่า สภาพนี้เป็นสิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ ถ้าโดยการศึกษาก็คือ เมื่อกระทบกับจักขุปสาทจึงปรากฏได้ ถ้ากระทบกับกายปสาทก็ไม่ปรากฏ กระทบกับ

โสตรปสาทก็ไม่ปรากฏ ต่อเมื่อใดสภาพนี้กระทบกับจักขุปสาทจึงปรากฏได้ ก็เป็นของจริงอย่างหนึ่งเท่านั้นเองซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ เพราะฉะนั้น ต้องเป็นรูปธรรม

การอบรมเจริญปัญญาเป็นเรื่องที่ละเอียด ซึ่งบางคนก็รู้สึกว่ายากจะปฏิบัติเท่านั้น เพียงแต่อยากจะทำอย่างเดียวนะ จะไม่ฟังพระธรรม เพราะคิดว่าเรื่องปฏิบัติเป็นเรื่องสำคัญ ส่วนการฟังพระธรรมนั้นไม่สำคัญ แต่ถ้าท่านผู้ใดคิดอย่างนี้ ผู้นั้นจะปฏิบัติธรรมไม่ได้ เพราะเมื่อไม่ฟังพระธรรมก็ย่อมไม่เข้าใจพระธรรม เพราะว่าในขณะนี้คือพระธรรมทั้งหมด ไม่ว่าทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส ทางใจที่คิดนึก ก็เป็นธรรมทั้งหมด

ถ้าไม่ฟังพระธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของธรรม จะไม่มีความเข้าใจใด ๆ พอที่สติจะเกิดขึ้นระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะปฏิบัติโดยไม่ฟังพระธรรม เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย

และสำหรับการฟังพระธรรม จะต้องฟังจนกระทั่งเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม เมื่อเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมถูกต้องแล้ว การเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมนั้นจะเป็นสังขารขั้นปรับปรุงแต่งให้สติเกิดระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมตามปกติไปเรื่อย ๆ โดยที่ไม่ต้องคิดว่าจะปฏิบัติ

ใครก็ตามที่เคยตั้งใจ เคยคิด เคยอยากจะทำปฏิบัติ จะต้องฟังพระธรรมจนกระทั่งเมื่อเข้าใจแล้วจะไม่คิดเลยว่าต้องปฏิบัติ เพราะต้องแล้วแต่สติว่าจะเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เมื่อไร ซึ่งขณะนั้นสติก็ปฏิบัติกิจของสติ ถ้าอยากจะทำปฏิบัติ หรือคิดว่าจะปฏิบัติ ต้องฟังพระธรรมจนไม่คิดที่จะปฏิบัติ เพราะถ้าคิดก็ยังเป็นตัวตน ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่าในขณะที่คิดนั้นเป็นนามธรรมที่คิด และถ้าสติไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นตัวเราในขณะที่กำลังคิดได้ แต่เมื่อเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เมื่อนั้นก็ไม่ต้องคิดที่จะปฏิบัติ แล้วแต่สติจะเกิด

ระลึกลักษณะของสภาพธรรมขณะใดก็ระลึกลักษณะทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้างไปเรื่อย ๆ

ทุกท่านก็เป็นอย่างนี้ ใช่ไหม คือ แล้วแต่สติจะเกิดขึ้นระลึกลักษณะของสภาพธรรมไปเรื่อย ๆ เท่านั้นเอง ไม่ใช่ต้องคิดว่าจะปฏิบัติ

และสำหรับการดับกิเลสโดยรู้แจ้งอริยสัจธรรม ประจักษ์ลักษณะของพระนิพพาน ก็เป็นเรื่องที่ไกลมาก ซึ่งทุกคนก็คงจะศึกษาและเข้าใจได้ว่า ถ้าไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะไม่มีหนทางที่จะประจักษ์ลักษณะของพระนิพพาน เพราะฉะนั้น ถ้าไม่คำนึงถึงเรื่องการดับกิเลสเป็นสมุจเฉทโดยการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ไกล แต่คำนึงถึงเรื่องใกล้ ๆ คือ ชีวิตทุก ๆ ขณะตามปกติตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวันว่า ในขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลเพียงไร ก็จะทำให้สามารถละคลายอกุศลได้ จนกระทั่งถึงการดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

แต่ถ้าในชีวิตประจำวันไม่เคยสนใจว่า เป็นกุศลมากน้อยเท่าไร เป็นอกุศลมากน้อยเท่าไร ย่อมไม่รู้จักตนเองตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้จักตนเองตามความเป็นจริง ก็ไม่สามารถดับกิเลสได้ และเรื่องของธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมากจริง ๆ ถ้าไม่พิจารณาโดยละเอียดก็อาจจะคิดว่า รู้จักตัวเองพอสมควร แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมจะทำให้เข้าใจขึ้นว่า ที่เข้าใจว่ารู้จักตัวอยู่นั้น รู้จักมากหรือรู้จักน้อยแค่ไหน

แม้แต่คำว่า น้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งเป็นข้อความในพระไตรปิฎก ก็น่าจะพิจารณาว่า หมายความว่าถึงขณะไหน สำหรับผู้ที่ฟังพระธรรมและน้อมประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อขจัดกิเลส ขัดเกลากิเลส เพื่อไปสู่ทางเดียวกัน คือ รู้แจ้งอริยสัจธรรม นั่นคือผู้ที่เป็น้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพราะมีจุดประสงค์อย่างเดียวกัน คือ ฟังพระธรรม เพื่อที่จะประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อขจัดเกลากิเลส เพื่อไปสู่ทางที่ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท แต่ถ้าเป็นอกุศล ไม่ใช่ น้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพราะนำไปสู่คติต่าง ๆ ซึ่งไม่นำไปสู่พระนิพพาน

เพราะฉะนั้น แต่ละท่านซึ่งฟังพระธรรมจะพิจารณาได้ว่า จิตใจของท่านเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือยัง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือเปล่า ถ้าไม่ใช่ น้ำหนึ่งใจเดียวกัน

จะถึงพระนิพพานใหม่ ยังมีกิเลสอยู่ และไม่รู้ และไม่ขัดเกลาด้วย เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะขัดเกลากิเลสจริง ๆ จึงต้องเป็นผู้ที่ละเอียดและพิจารณาธรรมแม้เพียง ข้อธรรมบางประการซึ่งอาจจะคิดว่าเล็กน้อย แม้แต่ข้อธรรมเพียงคำว่า เป็น น้ำหนึ่งใจเดียวกัน ก็ทำให้ระลึกได้ว่า ในขณะนี้ท่านเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกับใครบ้าง หรือสำหรับบางบุคคลยังเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวไม่ได้ ถ้ายังเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวไม่ได้ เป็นความผิดของใคร เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาจริง ๆ จึงจะได้ประโยชน์

เป็นความผิดของคนอื่น หรือเป็นความผิดของท่านเอง เพราะในขณะที่กำลัง ไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกับคนอื่น ขณะนั้นจิตเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เป็นแต่เพียงจิตที่ คิด คิดถึงคนอื่น ซึ่งความจริงคนอื่นก็ไม่มี ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล มีแต่สภาพธรรม ที่เกิดขึ้นและดับไป แต่ในความทรงจำเรื่องสัตว์ เรื่องบุคคล ทำให้ความรู้สึก ในขณะนั้นไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกับบางบุคคล

ถ้าระลึกได้แบบนี้ เห็นกิเลสของตนเอง รู้ว่าขณะนั้นเป็นอกุศล และรู้ด้วยว่า อกุศลทั้งหลายที่เกิดขึ้นก็เพราะคิด คิดเอง คนอื่นอาจจะไม่ได้มุ่งหมายหรือ ตั้งใจอย่างนั้นเลย แต่ความคิดของท่านเองทำให้เกิดอกุศล และไม่เป็น น้ำหนึ่งใจเดียวกับคนอื่น เพราะฉะนั้น สาเหตุทั้งหมดอยู่ที่อกุศลของตนเอง

ถ้าไม่รู้แบบนี้ ชีวิตประจำวันในวันหนึ่ง ๆ ก็เป็นอกุศลที่ผ่านไป โดยไม่สามารถ รู้ได้ว่า แม้ในขณะนั้นก็เป็นอิริยาและอนัตตัตถะ คือ ไม่ละอาย ไม่รังเกียจที่จะไม่รู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏกับตนตามความเป็นจริง

ข้อความในพระไตรปิฎก แม้ว่าพระผู้มีพระภาคจะได้ทรงแสดงธรรมอนุเคราะห์ พุทธบริษัทเป็นอันมาก แต่แม้กระนั้นก็ยังต้องทรงโอวาทแก่ภิกษุผู้ไม่มีหิริโอตตปปะ ซึ่งใน **สังยุตตนิกาย นิทานวรรค กัสสปสังยุตต์** มีข้อความที่แสดงให้เห็นถึง หิริโอตตปปะหลายพระสูตร เช่น **โอวาทสูตรที่ ๑ ข้อ ๔๘๓**

ข้อความมีว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน เขตพระนครราชคฤห์ ... ครั้งนั้นท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไป

เฝ้าแล้ว ถวายอภิเษกพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระมหากัสสปนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า

ดูกร กัสสป เธอจงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย จงกระทำธรรมีกถาแก่ภิกษุเราหรือเธอพึงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกระทำธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย

ซึ่งข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า เพราะเหตุไรพระผู้มีพระภาคจึงตรัสอย่างนี้

ถามว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเพราะเหตุไร

ตอบว่า เพื่อดั่งพระเถระไว้ในฐานะของพระองค์

ถามว่า ก็ท่านพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไม่มีหรือ

ตอบว่า มี แต่พระองค์ได้ทรงมีพระดำริอย่างนี้ว่า พระอัครสาวกทั้งสองอยู่ไม่นาน (เพราะพระอัครสาวกทั้งสองปรินิพพานก่อนพระองค์) ส่วนท่านพระมหากัสสปนั้นมีอายุ ๑๒๐ ปี และเมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปนี้จักนั่งในถ้ำสัตตบรณคูหาทำการรวบรวมพระธรรมวินัย ทำเวลาประมาณ ๕,๐๐๐ ปีของพระผู้มีพระภาคให้เป็นไปได้ พระผู้มีพระภาคจึงตั้งท่านไว้ในฐานะของพระองค์ เพื่อพวกภิกษุจักสำคัญคำของท่านพระมหากัสสปด้วยดี

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ท่านพระมหากัสสปกราบทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายในบัดนี้เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่รับอนุศาสน์โดยเคารพ

ในสมัยนั้นที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพานยังเป็นอย่างนี้ และเมื่อปรินิพพานแล้ว ๒,๕๐๐ กว่าปี ก็ควรที่จะได้พิจารณาว่า พระธรรมที่ทรงแสดงไว้เป็นประโยชน์สำหรับพุทธบริษัท

ท่านกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในพระธรรมวินัยนี้ ข้าพระองค์ได้เห็นภิกษุชื่อภณทะ ซึ่งเป็นสัทธิวิหาริกของพระอานนท์ และภิกษุชื่ออาภิชชิกะ ซึ่งเป็นสัทธิวิหาริกของ

พระอนุรุธ กล่าวล่งเกิ่นกันและกันด้วยสุตะว่า จงมาเถิดภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน ดังนี้

การศึกษาพระธรรม ประโยชน์เพื่ออะไร ถ้าเพียงเพื่อที่จะกล่าวได้มากกว่ากัน จะกล่าวได้ดีกว่ากัน จะกล่าวได้นานกว่ากัน นั้นไม่ได้เป็นไปเพื่อการขัดเกลาจิตใจของตนเองเลย และแม้ว่าขณะนั้นจะไม่พูด เพียงแต่คิด ในขณะนั้นก็ขาดหิริโอตตปปะ เพราะไม่ได้มุ่งประโยชน์ที่จะช่วยกันแสดงธรรมให้บุคคลอื่นเข้าใจพระธรรม เพราะฉะนั้น เวลาที่ถึงกับกล่าวออกมาอย่างนี้ ก็แสดงว่าขณะนั้นอหิริกะ อโนตตปปะ มีกำลังแรงสักแค่ไหนที่จะแข่งกันแม้ในการแสดงธรรม และถ้าไม่ใช่ในเรื่องของธรรม อหิริกะ อโนตตปปะ จะเป็นอย่างไร เพราะแม้จะได้ฟังพระธรรมจากท่านพระอาณนที หรือท่านพระอนุรุธะ แต่อหิริกะ อโนตตปปะก็ยังคงเกิดได้ถึงอย่างนี้

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ เธอจงมา เธอจงเรียกภิกษุทั้งหลาย สัททวิหาริกของอาณนที และ อาภิชชิกภิกษุ สัททวิหาริกของอนุรุธ มาตามคำของเราว่า พระศาสดาตรัสเรียกท่านผู้มีอายุทั้งหลาย

เมื่อภิกษุทั้งสองเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามภิกษุทั้งสองกันว่าจริงอย่างนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอรู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงไว้แล้วอย่างนี้หรือหนอ พวกเธอจึงกล่าวล่งเกิ่นกันและกันด้วยสุตะอย่างนี้ว่า จงมาเถิดภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน

ภิกษุกราบทูลว่า

ไม่เป็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าพวกเธอไม่รู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ดูกร โมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเธอรู้อะไร เห็นอะไร บวชอยู่ในธรรมวินัยที่เรา

กล่าวดีแล้วอย่างนี้ ย่อมกล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสุดะไปทำไมเล่าว่า จงมาเกิด
ภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน
ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นขับศิระะใกล้พระบาทพระผู้มีพระภาค แล้วได้กราบ
ทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ทั้งสองผู้พาลอย่างไร ผู้หลง
อย่างไร ผู้ไม่ฉลาดอย่างไร ข้าพระองค์เหล่าใดบวชในพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาค
ตรัสดีแล้วอย่างนี้ กล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสุดะว่า จงมาเกิดภิกษุ ใครจักกล่าว
ได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับโทษโดยความเป็นโทษแห่งข้าพระองค์ทั้งหลาย
เหล่านั้น เพื่อสำรวมต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล พวกเธอมาเห็นโทษโดยความเป็นโทษ
แล้วทำคืนเสียตามสมควรแก่กรรม เมื่อนั้นเราขอรับโทษนั้นของเธอเหล่านั้น ก็การที่
บุคคลเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วทำคืนเสียตามสมควรแก่กรรม และถึงความ
สำรวมต่อไป นี่เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยเจ้า

นี่เป็นเครื่องเตือนสำหรับหิริโอตตัปปะที่จะเกิดขึ้นพิจารณาเห็นโทษของตนเอง
แต่บางท่านแม้ว่าพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ คือ เป็นข้อความในพระไตรปิฎก
ให้พิจารณาตนเอง เห็นโทษของตนเองว่าเป็นโทษตามควรแก่โทษนั้นหรือยัง แต่
ก็ยังไม่เห็น ซึ่งก็ทราบได้ว่า เพราะอหิริกะและอโนตตัปปะเกิดในขณะนั้น

๑๕๗๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๙

สำหรับผู้ที่ไม่มีความหิริโอตตปปะ ไม่เห็นอกุศลว่าเป็นโทษนั้นก็อย่างหนึ่ง หรือแม้เห็นอกุศลเป็นโทษแล้ว แต่ก็ยังไม่ยอมให้กุศลเกิด นี่ก็เป็นอหิริกะ อโนตตปปะ อีกชั้นหนึ่ง ท่านผู้ฟังเป็นอย่างนั้นหรือเปล่าในชีวิตประจำวัน

โอวาทสูตรที่ ๒ ข้อ ๔๙๐ ณ พระวิหารเวฬุวัน สถานที่เดียวกับ **โอวาทสูตรที่ ๑** เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสให้ท่านพระมหากัสสปะกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย

ท่านพระมหากัสสปะกราบทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฤ็กษุทั้งหลายในบัดนี้เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่รับอนุศาสน์โดยเคารพ บุคคลบางคนไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ไม่มีความเพียร ไม่มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเจริญไม่ได้เลย เปรียบเหมือนพระจันทร์ในข้างแรม ย่อมเสื่อมจากวรรณะ จากมณฑล จากรัศมี จากความยาวและความกว้างในคืนหรือวันที่ผ่านมา ฉนั้นใด บุคคลบางคนไม่มีศรัทธา ... ไม่มีหิริ ... ไม่มีโอตตปปะ ... ไม่มีความพากเพียร ... ไม่มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเจริญไม่ได้เลย เหมือนฉะนั้น

ข้าแต่พระองค์เจ้า ฤ็กษุที่บุรุษบุคคลไม่มีศรัทธานี้เป็นความเสื่อมโทรม ฤ็กษุที่บุรุษบุคคลไม่มีหิรินี้เป็นความเสื่อมโทรม ฤ็กษุที่บุรุษบุคคลไม่มีโอตตปปะนี้เป็นความเสื่อมโทรม ฤ็กษุที่บุรุษบุคคลเป็นคนเกียจคร้านนี้เป็นความเสื่อมโทรม ฤ็กษุที่บุรุษบุคคลมีปัญญาทรมานนี้เป็นความเสื่อมโทรม ฤ็กษุที่บุรุษบุคคลมักโกรธนี้

เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลผู้โกรธนี้เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่ไม่มีภิกษุผู้กล่าวสอนนี้เป็นความเสื่อมโทรม

สำหรับผู้ที่มีศรัทธา หิริ โอตตปปะ มีความเพียร มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลายก็ตรงกันข้าม ซึ่งเปรียบเหมือนพระจันทร์ข้างขึ้นย่อมเปล่งปลั่งด้วยวรรณะ ด้วยมณฑล ด้วยรัศมี ด้วยความยาวและความกว้าง

ข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

ผู้ว่ายาก เป็นผู้ที่ฟังอนุศาสนีแล้วไม่รับเอาด้วยความเคารพ

คือ ไม่ปฏิบัติตามคำสอน ไม่ชวนบ่น้อมกราบไหว้และคิดว่า นั่นคือรับเอาแต่เวลาที่ไม่รับเอา คือ ไม่ปฏิบัติตาม

เมื่อไม่ปฏิบัติตามคำสอน เป็นผู้ถือว่ารับเอาโดยไม่เคารพ

ทุกท่านเห็นพระจันทร์บ่อย ๆ บางคนก็ชอบดูพระจันทร์ แต่เคยระลึกถึงคำที่พระผู้มีพระภาคและท่านพระมหากัสสปะกล่าวถึงพระจันทร์หรือเปล่าว่า ขณะไหนเป็นข้างแรม ขณะนั้นคืออกุศลธรรม ขณะไหนเป็นข้างขึ้น ขณะนั้นคือกุศลธรรม

เพราะฉะนั้น เพียงการเห็นพระจันทร์ สำหรับผู้ที่ฟังพระธรรมก็จะระลึกได้ถึงใจของตนเองว่า เหมือนข้างแรมหรือข้างขึ้น ซึ่งเป็นพุทธโอวาทที่ทำให้ทุกคนที่มีอัธยาศัยต่าง ๆ กันสามารถระลึกถึงตนเองได้ แม้แต่ในการดูพระจันทร์

เคยดูบ่อย ๆ ไหม วันนี้ลองดู ข้างขึ้นหรือข้างแรม และไม่ใช่ว่าทุกท่านจะมีแต่ข้างขึ้น ไซ้ไหม ขณะที่เห็นข้างแรม อหิริกะ อโนตตปปะในวันนั้นมีอะไรบ้าง แทนที่จะเห็นเฉย ๆ ก็ยังเป็นประโยชน์ที่จะระลึกได้ว่า พระจันทร์ข้างแรมเหมือนอกุศลของท่านในวันนั้นซึ่งมีอะไรบ้าง

และสำหรับ ข้อที่บุรุษบุคคลมักโกรธนี้เป็นความเสื่อมโทรม พระผู้มีพระภาคและท่านพระมหากัสสปะไม่เว้นที่จะกล่าวเตือนในเรื่องที่เหมาะสมที่ควรแก่บุคคลที่จะพิจารณา แม้ว่าใน **โอวาทสูตรที่ ๑** จะได้กล่าวถึงบุคคลผู้ว่ายาก และไม่มี

หิริโตนตปปะ เป็นคนเกียจคร้าน มีปัญญาทึบ ใน **โองาตสูตรที่ ๒** ก็ยังกล่าวถึงผู้ที่มักโกรธและผูกโกรธ ซึ่งเป็นความเสื่อมโทรม

ผู้ที่มักโกรธและผูกโกรธ พิจารณาหรือเปล่าว่า เพราะอะไรขณะนั้นจึงโกรธโกรธใคร โกรธความไม่ดีของคนอื่น ใช่ไหม ปักใจในความไม่ดีของคนอื่น แต่ลืมนึกพิจารณาว่า ความไม่ดีของคนอื่นก็เกิดขึ้นและดับไปเพียงขณะหนึ่ง ๆ แต่ความผูกโกรธของท่านเองซึ่งปักใจในบุคคลนั้น เกิดนานเท่าไร มากกว่าอกุศลคือความไม่ดีของคนอื่นที่ทำให้ท่านยังคงปักใจโกรธอยู่หรือเปล่า หรือยังไม่ลืมที่จะคิดถึงความไม่ดีนั้นและยังคงโกรธ ซึ่งในขณะนั้นหิริโตนตปปะไม่เกิดเลย ฉลาดที่จะรู้ความไม่ดีของคนอื่น แต่ไม่ฉลาดที่จะรู้กุศลของตนเองซึ่งกำลังโกรธในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานจะทำให้ระลึกได้ว่า แม้ในขณะที่กำลังปักใจโกรธบุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็คือคิดเอง เป็นความคิดของตนเองจริง ๆ ซึ่งท่านผู้นั้นขณะนั้นอาจจะบำเพ็ญกุศลอยู่ ความไม่ดีของบุคคลนั้นเกิดขึ้นเพียงชั่วขณะและดับไป แต่สำหรับคนที่โกรธความไม่ดีของบุคคลนั้น ก็ยังคงเป็นอกุศลอยู่ และนานตราบเท่าที่ยังผูกโกรธไว้

ทุกท่านไม่ควรที่จะลืมนึกว่า อีกไม่นานก็ถึงชาติหน้า และชาติหน้าท่านอยากจะเป็นบุคคลประเภทไหน อยากจะมีกิเลสน้อยหรืออยากจะมีกิเลสมาก ดูเหมือนว่าชาตินี้กิเลสมาก แต่ชาติหน้าอยากมีกิเลสน้อย เหตุกับผลก็ไม่ตรงกัน ในเมื่อชาตินี้ยังมีกิเลสมาก และชาตินี้ก็ไม่ขัดเกลากิเลส ไม่มีหิริโตนตปปะไม่ละคลาย ชาติหน้าจะกิเลสน้อยไม่ได้

สำหรับชาติหน้า ทุกคนจะเป็นบุคคลใหม่ ซึ่งจะไม่ย้อนกลับมาเป็นบุคคลนี้อีกเลย และถ้าใครมีปัญญาถึงขั้นรู้อดีตของชาติหน้า ซึ่งก็คือชาตินี้เอง ชาติหน้าก็อาจจะคิดว่า ชาติก่อนไม่ควรทำอย่างนี้เลย ไม่ควรผูกโกรธอย่างนั้น ไม่ควรกล่าววาจาอย่างนั้น แต่ก็ได้กระทำไปแล้ว

เพราะฉะนั้น ชาตินี้ยังมีโอกาสอยู่ที่หิริโตนตปปะจะเกิด และละคลายอกุศลเพื่อชาติหน้าจะได้ไม่ย้อนกลับมาคิดว่า ชาติก่อนนี้ไม่ควรทำอกุศลอย่างนั้น ๆ เลย

ควรรู้เดี๋ยวนี้ และละเดี๋ยวนี้ หิริโอตตัปปะเกิดเดี๋ยวนี้ จะได้ไหม เท่านั้นเอง ปัญหา
อยู่ที่ได้หรือไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่รู้

**สังยุตตนิกาย นิทานวรรค กัสสปสังยุตต์ อนินตตัปปิสุตต ข้อ ๔๖๔ -
ข้อ ๔๖๙** ข้อความโดยย่อว่า

ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี ครั้งนั้นท่านพระสารีบุตร
ออกจากที่พักผ่อนในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ ได้สนทนา
ปราศรัยกัน และได้สนทนาธรรม

ซึ่งท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกะท่านพระมหากัสสปะว่า

ท่านกัสสป ผมกล่าวดังนี้ว่า ผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส ผู้ไม่มีความ
สะดุ้งกลัว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อพระนิพพาน ไม่ควรเพื่อบรรลุธรรม
อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม

นี่คือความสำคัญของความเพียรและหิริโอตตัปปะ เพราะถ้าไม่เพียร ไม่มีทาง
ที่จะเจริญกุศลขึ้นจนสามารถดับกิเลสได้ และถ้าหิริโอตตัปปะไม่เกิดบ่อย ๆ เนือง ๆ
ที่จะเห็นโทษของอกุศล ผู้นั้นก็ ไม่ควรเพื่อความตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อพระนิพพาน ไม่ควร
เพื่อบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม

ส่วนผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส ผู้มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ควรเพื่อ
ความตรัสรู้ ควรเพื่อพระนิพพาน ควรเพื่อบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่าง
ยอดเยี่ยม

ท่านผู้ฟังคิดถึงการดับกิเลสเป็นสมุจเฉทหมด อีกไกลมากไหม ไกลมากจริง ๆ
เพราะฉะนั้น กลับมาที่ใกล้ ๆ คือ ไม่ใช่แต่เฉพาะจะเจริญสติปัฏฐานอย่างเดียว แต่
ควรจะรู้ลักษณะจิตของตนเองที่เป็นอกุศลแต่ละขณะ เพื่อที่หิริจะเกิดเพิ่มขึ้น

ข้อความต่อไป จะเห็นพระคุณของท่านพระสารีบุตร ซึ่งท่านได้ถาม
ท่านพระมหากัสสปะว่า

ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงจะเชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส เป็นผู้ไม่มีความสะดุ้งกลัว และด้วยเหตุเพียงเท่าไร จึงจักได้เชื่อว่าเป็นผู้มีความเพียร เครื่องเผากิเลส เป็นผู้มีความสะดุ้งกลัว

คุณเป็นคำถามธรรมดา ๆ ซึ่งทุกคนก็อาจจะตอบได้ หรือท่านอาจจะกล่าวว่า ก็รู้กันอยู่แล้ว แต่แม้กระนั้นพระคุณของท่านพระสารีบุตรซึ่งไม่เว้นโอกาสที่จะถามเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทรุ่นหลังที่จะเป็นผู้ไม่ประมาท เพื่อที่จะได้มีความเพียรและมีหิริโอตตัปปะ ซึ่งคำตอบของท่านพระมหากัสสปะก็น่าสนใจ เพราะว่า เป็นชีวิตประจำวันของทุกท่าน และคงไม่มีท่านผู้ใดปฏิเสธ

ท่านพระมหากัสสปกล่าวว่

ภิกษุไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส และไม่มีความสะดุ้งกลัว โดยคิดว่า อกุศลธรรมลามกที่ยังไม่เกิดเมื่อเกิดขึ้นแก่เรา จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์

ขอให้พิจารณา ไม่ใช่ไม่รู้ คนที่ไม่มีความหิริโอตตัปปะรู้ แต่หิริโอตตัปปะไม่เกิด เพราะผู้นั้นคิดว่า อกุศลธรรมลามกที่ยังไม่เกิดเมื่อเกิดขึ้นแก่เรา จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์ คือ รู้ แต่ทำไม่ได้ หรือไม่ทำ หรือไม่คิดที่จะทำ ไม่เพียรที่จะละ

ข้อความต่อไป ท่านกล่าวว่า

ไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลสและไม่สะดุ้งกลัว โดยคิดว่า อกุศลธรรมอันลามกบังเกิดขึ้นแล้วเมื่อเรายังละไม่ได้ จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์

ไม่ว่าจะเป็นอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด แต่ก็เกิด ขณะนั้นเมื่อเกิดก็เป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์ หรือแม้แต่อกุศลธรรมที่เกิดในขณะนี้ เมื่อยังละไม่ได้ ก็จะต้องเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์ รู้ทั้ง ๒ อย่างในเรื่องของอกุศล แต่ไม่ทำความเพียรเพื่อเผากิเลส และไม่มีความสะดุ้งกลัว

พุทธบริษัททุกคนรู้ ใช่ไหม อกุศลมีโทษแค่ไหน แต่ขณะใดที่ไม่เพียร ขณะใดที่ไม่มีความสะดุ้งกลัว ก็เพราะทั้ง ๆ รู้ แต่หิริไม่เกิด โอตตัปปะไม่เกิด เป็นชีวิตประจำวันของทุกคนหรือเปล่า คงไม่มีใครปฏิเสธ และถ้าไม่เป็นอย่างนี้

ก็หมายความว่าคนนั้นมีกุศลตลอดเวลา เพราะเมื่อรู้แล้วหิริก็เกิด แต่ไม่ใช่เสมอไป นี่เป็นเรื่องของอกุศล ขอให้พิจารณาในชีวิตประจำวัน ถ้าเป็นผู้ที่ไม่เจริญสติปัฏฐาน จะรู้ใหม่ว่า อกุศลเกิดในขณะที่กุศลไม่เกิด

วันหนึ่ง ๆ เกือบจะไม่รู้เลยใช่ไหมว่า อกุศลเกิดแล้วมากมายตั้งแต่เช้า แต่เมื่อไม่รู้ ก็จะเห็นแต่อกุศลกรรมขั้นที่เป็นอกุศลกรรมบถทางกาย ทางวาจา ทางใจ คิดว่า ขณะใดที่ฆ่าสัตว์เล็กสัตว์น้อยหรือสัตว์ใหญ่ ขณะนั้นเป็นอกุศล เข้าใจว่าอย่างนั้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน แต่ก็ยังทำ เพราะว่าขณะนั้นอหิริกะและอนัตตปปะ มีกำลัง

พุทธบริษัทฆ่าสัตว์เล็กสัตว์น้อยบ้างไหม ทั้ง ๆ ที่รู้ ไม่ใช่ว่าไม่รู้ ขณะนั้น ไม่เพียรที่จะระงับอกุศลในขณะนั้น นี่คือทางกาย

สำหรับทางวาจา ก็มีคำพูดที่เป็นโทษ ไม่เป็นประโยชน์ แต่ก็ยังพูด เพราะว่าอหิริกะ อนัตตปปะ ไม่ใช่ว่าไม่รู้อีกเหมือนกัน นี่เป็นเรื่องของชีวิตตามความเป็นจริง

สำหรับทางใจ เวลาที่คิดถึงคนอื่น คิดดีหรือไม่ดี คิดด้วยเมตตาหรือไม่ใช่ด้วยเมตตา และขณะใดที่ไม่ได้คิดด้วยเมตตา รู้ใหม่ว่า เป็นโทษ นำมาซึ่งความเสื่อม แต่แม้อย่างนั้น ทั้ง ๆ ที่รู้ อหิริกะ อนัตตปปะ ก็ยังเกิด และคิดอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น เวลาที่อกุศลเกิด ถ้าสติไม่ระลึกรู้ ก็ไม่มีทางที่จะละคลายอกุศล นั้น ๆ เลย ซึ่งอกุศลนั้น ๆ ก็จะเพิ่มขึ้นและมีกำลัง

กำลังรับประทานอาหาร และสัตว์เลื้อยหิวนมาก แสดงกิริยาอาการให้รู้ว่า หิว เพราะว่าผิวดอกของสัตว์เลื้อยแล้ว จะเห็นหิริโตนัตตปปะได้ไหม ถ้ารับประทานต่อไป ไม่คำนึงถึงความหิวของสัตว์เลื้อย ขณะนั้นสติจะเกิดระลึกลักษณะของโลภะ ในขณะที่รับประทานต่อไปได้ไหม เพราะฉะนั้น แม้ในชีวิตปกติประจำวันก็ยัง สามารถระลึกลักษณะของอหิริกะและอนัตตปปะได้ ถ้าหิริเกิด เมตตาทันที กระทำสิ่งที่ตรงกันข้าม แต่ถ้ายังคงนั่งรับประทานจนอิ่มด้วยความอร่อย สติปัฏฐาน

อาจจะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นโลกะในขณะนั้นซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

แต่การที่หิริโศตตปปะจะเพิ่มขึ้นในชีวิตประจำวัน ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดแม้แต่ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ จะทำให้หิริโศตตปปะเพิ่มกำลังขึ้นได้ โดยการคิดถึงความทุกข์ยากของคนอื่นมากกว่าการคิดถึงความสุขสบายของตนเอง ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ ก็พอที่จะรู้ว่า หิริมาก โศตตปปะมาก หรือว่าอหิริกะมาก อโนตตปปะมาก

หรือแม้แต่ความอดทนที่จะทำตามมารยาท นี่ก็เป็นเรื่องของจิตอีกเหมือนกัน ใช่ไหม ถ้าใครมารยาทดีก็ทำให้คนอื่นสบายใจ แต่แม้กระนั้นบางคนซึ่งเป็นผู้เห็นแก่ความสุขของตนเอง ก็ไม่สนใจที่จะเกิดหิริในขณะนั้นที่จะคำนึงถึงความสุขสบายใจของคนอื่น แต่ถ้าขณะนั้นมีหิริโศตตปปะ ขณะนั้นก็เป็นตามมารยาทที่สมควร และการที่จะพิจารณาเรื่องของมารยาท เมื่อหิริมีคือทำตามมารยาทที่ควรแล้ว ยังเพิ่มมารยาทที่งามขึ้นกว่านั้นอีกได้ไหม

นี่คือพระธรรมวินัยที่ทรงแสดงไว้ ถ้าเป็นเรื่องของมารยาท ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของพระวินัยบัญญัติ ซึ่งไม่พ้นไปจากหิริโศตตปปะในชีวิตประจำวันนั่นเอง

สำหรับกุศล ผู้ที่รู้ว่ากุศลมีประโยชน์อย่างไร แต่ยังไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส และไม่สะดุ้งกลัว ก็เป็นชีวิตประจำวันอีก โดยที่ผู้้นั้นคิดว่า กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อไม่เกิดขึ้น จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์ คือ รู้ว่ากุศลดี แต่ก็ยังไม่ทำ เมื่อไม่ทำก็ต้องเสื่อมหรือว่าเสียประโยชน์ แต่ก็ยังไม่ทำ นี่ก็เป็นชีวิตประจำวัน

และสำหรับกุศลธรรมนั้น ผู้ที่ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลสและไม่สะดุ้งกลัว ก็คิดว่า กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเมื่อดับคือไม่เกิดอีกเพราะเสื่อมไป จะพึงเป็นไปเพื่อ ความเสียประโยชน์ ทั้ง ๆ ที่รู้อย่างนี้ ก็ไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลสและไม่สะดุ้งกลัว

๑๕๗๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๙

แต่สำหรับผู้ที่มีโรคติดปะเกิด ท่านพระมหากัสสปะกล่าวว่า

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำความเพียรเครื่องเผือกไล่ โดยคิดว่า อกุศลที่ยังไม่เกิดเมื่อเกิดขึ้นย่อมเสียประโยชน์ อกุศลที่เกิดขึ้นแล้วเมื่อยังละไม่ได้ย่อมเสียประโยชน์ กุศลที่ยังไม่เกิดเมื่อไม่เกิดย่อมเสียประโยชน์ กุศลที่เกิดขึ้นเมื่อดับแล้วไม่เกิดอีกเพราะเสื่อมย่อมเสียประโยชน์

เหมือนกันทุกประการกับผู้ที่มีโรคติดปะเกิด รู้ทั้ง ๒ ท่าน แต่ท่านหนึ่งทั้ง ๆ ที่รู้ อหิริกะ อนัตตตปปะก็เกิด อีกท่านหนึ่ง รู้ แต่โรคติดปะเกิด เพราะฉะนั้นพระธรรมสำหรับแต่ละบุคคลที่จะพิจารณาตนเองจริง ๆ

บางท่านอาจจะเห็นท่านผู้อื่นมีโรคติดปะที่น่าชื่นชม ซึ่งท่านยังทำไม่ได้ แต่ก็ขวนขวายเพียรเพิ่มขึ้นที่จะกระทำ ซึ่งวันหนึ่งย่อมจะเป็นไปได้ แทนที่จะประมาทและไม่สนใจเรื่องของหิริและโรคติดปะเลย

ถ. ทั้ง ๆ ที่รู้แล้วยังทำ ชื่อว่าไม่มีความเพียร ไม่สะดุ้งกลัว แต่คนที่ทำด้วยความไม่รู้ จะชื่อว่าไม่มีความเพียร ไม่สะดุ้งกลัวไหม

ส. แน่นนอน ผู้ที่ไม่เจริญสติปัฏฐานไม่สามารถรู้เลยว่า วันนี้มีอกุศลกี่ครั้ง มากไหม หรือผู้ที่ไม่ได้ฟังพระธรรม ไม่ได้พิจารณาพระธรรมเลยก็ไม่รู้ ไซ้ไหม ก็เป็นอหิริกะ อนัตตตปปะ และสำหรับผู้ที่ยังเป็นอหิริกะ อนัตตตปปะได้ ทั้ง ๆ ที่รู้

ถ. ผู้รู้ ไม่มีความเพียรก็ต้องกลัว แต่ผู้ไม่รู้ เขาไม่รู้

ส. ไม่รู้ก็ทำไปสบายมาก ทำต่อไป ไซ้ไหม ถ้าไม่รู้ จะเลิกไหม

สำหรับผู้ที่จะสมปัญญาก็จะเกิดหิริโดยง่าย ขอกล่าวถึงข้อความใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พราหมณสังยุตต์ อรหันตวรรคที่ ๑ พหุติสูตรที่ ๑๐ ข้อ ๖๖๗ - ข้อ ๖๗๐** ซึ่งทุกท่านคงจะอยากเป็นอย่างนี้ แต่ชาติไหนจะเป็นอย่างนี้ได้ก็ต้องสะสมไปอีกจนกว่าจะถึงชาตินั้น ถ้าเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์จริง ๆ

ข้อความในพระสูตรมีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในชฎุป่าแห่งหนึ่งในโกศลชนบท ก็โดยสมัยนั้นแล โคงาน ๑๔ ตัวของพราหมณ์ภราทวาชโคตรคนหนึ่งหายไป

ครั้งนั้นแล พราหมณ์ภราทวาชโคตรเที่ยวแสวงหาโคงานเหล่านั้นอยู่ เข้าไปถึงชฎุป่านั้น ครั้นแล้วได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในชฎุป่านั้น ทรงนั่งสมาธิตั้งพระกายตรึง ทรงดำรงพระสติเฉพาะพระพักตร์ ครั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้กล่าวคาถาเหล่านั้นในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

โคงาน ๑๔ ตัวของพระสมณะนี้ไม่มีแน่ แต่ของเราหายไปได้ ๖๐ วันเข้าวันนี้ เพราะเหตุนี้พระสมณะนี้จึงเป็นผู้มีความสุข งาทั้งหลายอันเลวใบหนึ่งและสองใบในไร่ของพระสมณะนี้ไม่มีเป็นแน่ เพราะเหตุนี้พระสมณะนี้จึงเป็นผู้มีความสุข หนูทั้งหลายในฉางเปล่า ย่อมไม่รบกวณแก่พระสมณะนี้ด้วยการยกหูหางขึ้น แล้วกระโดดโลดเต้นเป็นแน่ เพราะเหตุนี้ พระสมณะนี้จึงเป็นผู้มีความสุข

เครื่องลาดของพระสมณะนี้ใช้ตั้งเจ็ดเดือนไม่ดาดาชแล้วด้วยสัตว์ทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นเป็นแน่ เพราะเหตุนี้พระสมณะนี้จึงเป็นผู้มีความสุข หญิงหม้าย บุตรธิดา มีบุตรคนหนึ่งและสองคนของพระสมณะนี้ย่อมไม่มีแน่ เพราะเหตุนี้พระสมณะนี้จึงเป็นผู้มีความสุข แมลงซึ่งมีตัวอันลายไต่ตอมบุคคลผู้หลับด้วยเท้า ย่อมไม่ได้ตอมพระสมณะนี้เป็นแน่ เพราะเหตุนี้พระสมณะนี้จึงเป็นผู้มีความสุข ในเวลาใกล้รุ่ง เจ้าหนี้ทั้งหลายย่อมไม่ทวงพระสมณะนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงให้ ท่านทั้งหลายจงให้ ดังนี้เป็นแน่ เพราะเหตุนี้พระสมณะนี้จึงเป็นผู้มีความสุข ฯ

นี่เป็นชีวิตประจำวันของใครบ้างหรือเปล่า อาจจะไม่มีโคงาน ๑๔ ตัวที่หายไป ๖๐ วัน และกลุ่มใจเหมือนอย่างพราหมณ์คนนี้ และไม่ใช่ผู้ที่ปลูกผักปลูกงาที่มีใบเลว

๑ ใบหรือ ๒ ใบในไร่ และไม่มีฉางข้าวที่หนูชูหางกระโดดโลดเต้น แต่มีบ้างไหมที่แมลง ซึ่งมีตัวอันลายไต่ตอมบุคคลผู้หลับด้วยเท้า หรือไม่ต้องหลับก็ได้ เพียงเท่านี้ ก็คิดถึง ความสุขที่ต่างกันของผู้ที่มีกิเลสกับผู้ที่ไม่มีความกิเลส ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียด

พระผู้มีพระภาคได้ภาสิตพระคาถาตอบว่า

ดูกร พราหมณ์ โคงาน ๑๔ ตัวของเราไม่มีเลย แต่ของท่านหายไปได้ ๖๐ วัน
เข้าวันนี้ ดูกร พราหมณ์ เพราะเหตุนี้เราจึงเป็นผู้มีความสุข ดูกร พราหมณ์
งาทั้งหลายอันเลื่อมมีใบหนึ่งและสองใบในไร่ของเราไม่มีเลย ดูกร พราหมณ์
เพราะเหตุนี้เราจึงเป็นผู้มีความสุข ดูกร พราหมณ์ หนูทั้งหลายในฉางเปล่าย่อม
ไม่รบกวนเราเลยด้วยการยกหูหางขึ้นแล้วกระโดดโลดเต้น ดูกร พราหมณ์
เพราะเหตุนี้เราจึงเป็นผู้มีความสุข

ดูกร พราหมณ์ เครื่องลาดของเราใช้ตั้งเจ็ดเดือนไม่ดาดดาขเลยด้วย
สัตว์ทั้งหลายที่บังเกิดขึ้น ดูกร พราหมณ์ เพราะเหตุนี้เราจึงเป็นผู้มีความสุข
ดูกร พราหมณ์ หญิงหม้าย บุตรธิดา มีบุตรคนหนึ่งและสองคนของเราไม่มีเลย
ดูกร พราหมณ์ เพราะเหตุนี้เราจึงเป็นผู้มีความสุข แมลงซึ่งมีตัวอันลายไต่ตอม
บุคคลผู้หลับด้วยเท้าย่อมไม่ได้ตอมเราเลย ดูกร พราหมณ์ เพราะเหตุนี้เราจึงเป็น
ผู้มีความสุข ดูกร พราหมณ์ ในเวลาใกล้รุ่งเจ้าหนี้ทั้งหลายย่อมไม่ทวงเราเลยว่า
ท่านทั้งหลายจงให้ ท่านทั้งหลายจงให้ ดูกร พราหมณ์ เพราะเหตุนี้เราจึงเป็น
ผู้มีความสุข ฯ

ท่านผู้ฟังเป็นอย่างไหนจึงจะเป็นผู้มีความสุข มีโค มีฉาง มีไร่ มีนา หรือว่า
ไม่มีเลยจึงจะมีความสุข แล้วแต่กิเลส ฝุ่นกิเลสไม่ได้ ไข้ไหม ถ้ายังมีกิเลสอยู่
ต้องมีนา ต้องมีโค ต้องมีฉางข้าว จึงจะมีความสุข ถ้าไม่มีจะสุขได้อย่างไร
เพราะฉะนั้น แล้วแต่กิเลสจริง ๆ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์ภารทวาชโคตรได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระโคตมผู้เจริญทรงประกาศพระธรรมโดยปริยาย เป็นอันมาก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คน หลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า คนมีจักขุยอมเห็นรูปฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระสมณโคตมผู้เจริญ พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ข้าพระองค์ พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระโคตมผู้เจริญ

สำหรับผู้ที่จะสมณัตถิยาเข้ามาเป็นบรรพชิต ก็ประพฤติปฏิบัติการอบรมเจริญ ปัญญาในเพศบรรพชิต แต่แม้เหตุผลไม่ได้สะสมมาที่จะเป็นบรรพชิต แต่ก็น้อมรับ อนุศาสน์โดยเคารพ คือ ประพฤติปฏิบัติตาม นี่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ไม่ใช่เพียงฟัง และเข้าใจ แต่ไม่ประพฤติปฏิบัติตาม

พราหมณ์ภารทวาชโคตรได้บรรพชา ได้อุปสมบทแล้วในสำนักของ พระผู้มีพระภาค ก็ท่านพระภารทวาชอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีจิตมั่นคงอยู่ ไม่นานเท่าไรนัก ก็กระทำให้แจ้งซึ่ง คุณวิเศษอันยอดเยี่ยมเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตโดยชอบมีความต้องการ ด้วยปัญญาเครื่องรู้ยิ่งเองในปัจจุบันนี้ เข้าถึงอยู่ ได้ทราบทั่วว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่จะต้องทำ ได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ก็หละท่านพระภารทวาช ได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย ดังนี้แล

จบ อรหันตวรรคที่ ๑

จะคิดใหม่ว่า คนหนึ่งซึ่งมีโคหายไป ๑๔ ตัว มีไร่ มีนา มีนางข้าว จะเป็นผู้ที่ได้ สะสมปัญญา ความเพียร หิริโอตตปปะมาแล้ว พร้อมที่จะบรรลุคุณธรรมเป็น พระอรหันต์ในชาตินั้น ถ้าท่านผู้ใดเห็นท่านที่มีไร่ มีนา จะทราบใหม่ว่าท่านผู้นั้น อาจจะสะสมปัญญามาแล้ว จะถึงขั้นไหนก็ไม่แน่ แล้วแต่โอกาสที่จะได้ฟังพระธรรม และมีเหตุปัจจัยที่จะให้ปัญญาเจริญในชาตินั้น ถ้าเป็นในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยัง ไม่ปรินิพพาน เป็นกาลสมบัติ เพราะฉะนั้น ประมาทไม่ได้เลยว่า ใคร อาชีพนั่น

มีความทุกข์อย่างไร ยังมีโลกะ โทสะ โมหะอยู่ แต่เมื่อได้ฟังพระธรรม การสะสม โสภณธรรมทั้งหลายที่พร้อมจะารู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็เป็นปัจจัยทำให้เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้วก็ย่อมปฏิบัติธรรมได้ทันที จนกระทั่งรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

เพราะฉะนั้น ทุกคนตรงต่อตัวเอง ยังไม่ต้องคิดถึงพรหมณ์ผู้นี้ แต่คิดถึงความเข้าใจธรรมในวันหนึ่ง ๆ และสติที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมในวันหนึ่ง ๆ และปัญญาซึ่งเกิดเพราะการพิจารณาสังเกตลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในวันหนึ่ง ๆ จนกว่าจะถึงชาติหนึ่งซึ่งจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม โดยที่ท่านจะไม่ทราบเลยว่าในชาตินั้นท่านจะเป็นใคร จะเป็นผู้มีไร มีนา หรือจะเป็นคนทำอาหารอยู่ในห้องครัว และรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอนาคามี แต่ข้อสำคัญที่สุด คือ เหตุต้องตรงกับผล ถ้าขณะนี้ไม่รู้ว่าสัจธรรมคืออะไร ก็ไม่สามารถอบรมเจริญหนทางที่จะดับกิเลสได้

ผู้ฟัง ฟังสูตรนี้แล้ว ต้องเข้าใจอย่างแน่นอนว่า พรหมณ์การทวาชโคตรต้องเจริญสติปัฏฐานมาเต็มเปี่ยมแล้ว เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสถึงตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเลย พูดแต่หิริโอตตปปะ มีทุกข์เพราะโค มีทุกข์เพราะบุตร มีทุกข์เพราะไร่ มีทุกข์เพราะฉางข้าว ก็ได้บรรลุแล้ว

ส. ยัง ท่านต้องบรรพชาอุปสมบทก่อน ไม่ใช่บรรลุทันที

ผู้ฟัง ตอนที่ฟังได้เพียงถึงพระรัตนตรัยเท่านั้น แต่ก็ไม่ได้พูดละเอียดถึงตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ส. ทรงแสดงไว้ตลอด ๔๕ พรรษา

ถ. วันนี้ฟังเรื่องหิริโอตตปปะรู้สึก ว่า ตัวเองมีอกุศลเกิดขึ้นมากมาย และหวนระลึกไปถึงปีเศษ ๆ ที่อาจารย์แสดงธรรมเรื่องลักษณะของโทสะ ผมก็อัดเทปไว้กลับไปบ้านก็เปิดฟังอีกหลายครั้ง ก็เกิดความซาบซึ้ง อัดต่ออีก ๔ - ๕ ชุด ส่งต่อให้เพื่อน ๆ ที่สนใจในธรรมด้วยกัน โดยคิดว่า ถ้าเขาได้ฟังแล้ว เขาคงจะสงสัยแน่ ๆ ในลักษณะของโทสะนั้น เพราะอาจารย์พูดภาษาบาลีมาก และอธิบายลักษณะของโทสะทั่ว ๆ ไปก็มาก ก็รอว่าเมื่อไรเขาจะถามเรา แต่ก็เจียบหายไป ผมก็นำเอาเทป

ม้วนนั้นกลับมาฟังใหม่อีกครั้งหนึ่ง และพิจารณาว่า ลักษณะของโทสะนั้นมีภาษาบาลีอยู่มาก เราสมควรที่จะติดต่อเทปใหม่

ส. แล้วแต่ ไม่เป็นไรเลยเรื่องภาษา ขอให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม

ถ. ผมก็ติดต่อแล้วเป็นชุด แต่ก็ไม่กล้าส่งเทปนั้นไปให้ใครฟัง

ส. ขอประทานโทษ สำหรับผู้ที่ไม่ชินหูในภาษาบาลีและไม่รู้คำแปล ฟังไว้ก่อนดีกว่าตัดใหม่ ให้ชิน ๆ ไว้ และค่อย ๆ หาความหมายของพยัญชนะนั้น แสดงถึงความสนใจที่จะรู้ลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นความละเอียดของโทสะ เพราะถ้าตัดออกไปเลยก็ยังคงไม่ชินหูอยู่

ถ. ผมได้ฟังอาจารย์ และเข้าใจในเรื่องการแสดงธรรมว่า ถ้าเราฟังแล้วยังไม่เข้าใจ ก็ให้ฟังต่อไป จนกว่าสติในชั้นการฟังจะเกิดขึ้นและมีความเข้าใจ ผมก็คิดว่าอย่างนั้น ต่อมาผมได้ทราบว่า มีผู้แสดงธรรมพูดเป็นทำนองว่า สูงเกินไป และพยายามนำธรรมนั้นมาพูดง่าย ๆ โดยไม่นึกถึงว่า ถ้าไม่เข้าใจ ก็น่าจะแนะนำให้ฟังธรรมต่อ ๆ ไปให้เข้าใจ วันนี้อาจารย์คุยในเรื่องนี้ ก็รู้สึกตัวว่า อกุศลจิตเกิดขึ้นลักษณะอย่างนี้ เราควรจะช่วยเหลือบุคคลผู้นั้นอย่างไร

ส. และช่วยเหลือตัวเราหรือเปล่า

ถ. ตัวเองก็ทราบว่า ในขณะนั้นก็มีกุศลเกิดขึ้นบ้างเป็นบางครั้งบางคราว และอกุศลก็เกิดขึ้น แล้วแต่อันไหนจะเกิดขึ้นมาก และก็หลงลืมสติไป แต่เมื่อมาฟังอาจารย์วันนี้ ก็เกิดความรู้สึกว่า น่าจะเรียนถามอาจารย์ว่า ลักษณะอย่างนี้ เราควรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจะสมควร

ส. ในสูตรที่กล่าวถึงที่มีข้อความว่า ข้อที่ไม่มีวิภิกษุผู้กล่าวสอนนี้เป็นความเสื่อมโทรม ข้อนี้ก็น่าพิจารณา เพราะส่วนใหญ่ท่านจะเห็นความผิดของคนอื่น แต่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงให้เห็นความผิดของคนอื่นเลย กลับมีข้อความว่า ข้อที่ไม่มีวิภิกษุผู้กล่าวสอนนี้เป็นความเสื่อมโทรม กล่าวสอนใคร ถ้าไม่ใช่กล่าวสอนตนเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าจะมีใครกล่าวสอนผู้หนึ่งผู้ใด เป็นความกรุณาของผู้นั้น เป็นความเมตตาของผู้นั้น เป็นความหวังดีของผู้นั้น แต่ในเมื่อยังมีกิเลสอยู่ด้วยกัน ทั้งนั้น ก็ไม่ควรคิดถึงแต่เพียงกิเลสของคนอื่น จะต้องคิดถึงกิเลสของตนเองด้วย

และสำหรับเรื่องของการแสดงธรรม เป็นเรื่องที่ยาก ไม่ใช่เรื่องที่ย่าย ไม่ว่า ในกาลสมัยไหนทั้งสิ้น เพราะว่าแต่ละท่านก็มีอัธยาศัยต่าง ๆ กัน ไม่ได้เหมือนกันหมด เพราะฉะนั้น ถ้ามีหลายท่านพยายามช่วยกัน และสามารถทำให้ใครเข้าใจธรรมได้ ก็น่าอนุโมทนาในความสามารถของท่านผู้นั้น เพราะว่าบางท่านอาจจะทำให้ท่านผู้นี้ เข้าใจได้ อีกท่านหนึ่งอาจจะทำให้ท่านผู้นั้นเข้าใจได้ เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่สามารถทำให้ใครเข้าใจธรรมขึ้น ย่อมเป็นประโยชน์

ถ้าฟังถึงในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า แต่ละท่านมีความสามารถที่จะรับธรรมได้ ไม่เท่ากัน แต่ใครจะเป็นผู้ทราบดีว่าบุคคลใดควรจะได้รับธรรมขั้นใด ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ คำนึงก็ยาก ถ้าเป็นผู้ที่คำนึงก็อาจจะพอรู้ได้ว่า สำหรับบุคคลผู้นั้นอย่าไปพูดเรื่อง สติปัฏฐานเลย เขายังไม่สนใจแน่ ๆ แม้แต่เรื่องทาน บางท่านก็อย่าได้มาพูด เพราะว่าไม่สนใจก็มี

ได้ฟังจากท่านผู้หนึ่ง ท่านเล่าให้ฟังว่า มีท่านผู้ใหญ่ท่านหนึ่งซึ่งท่านเป็นผู้ที่ มั่งมีมาก แต่ใครอย่าบอกให้ท่านทำบุญ ไม่ได้เลย แม้แต่เวลาที่จะไปทอดกฐิน ก็ นำเอาผ้าไตรไปให้ท่านอนุโมทนา แต่ไม่ได้ให้ท่านทำบุญ เพียงให้อนุโมทนา ซึ่งท่านก็ รับผ้าไตรและอนุโมทนา และเมื่อบุตรหลานเอาผ้ากฐินนั้นไปทอดให้ ท่านก็ยังถามด้วยความหวังใยว่า คณะกฐินกลับมาหรือยัง ๆ ใน ๒ วันที่ไป และท่านก็สิ้นชีวิต ทั้ง ๆ ที่ เรื่องทาน ใครอย่าไปบอกให้ท่านทำ ท่านไม่ทำ แต่แม้กระนั้น กุศลจิตก็ยังเกิดเวลาที่มีผู้ให้ผ้าไตรสำหรับอนุโมทนาในกฐินนั้น

เพราะฉะนั้น แต่ละคนควรจะคำนึงถึงประโยชน์ของผู้รับพระธรรมว่า สำหรับ บางท่านเรื่องสติปัฏฐานอาจจะไม่มีประโยชน์ ยังไม่ถึงกาลที่บุคคลนั้นจะสนใจ ถ้าพูดไปก็กว้างเปล่า เหนื่อยเปล่าด้วย หรือแม้แต่เรื่องทาน สำหรับผู้ที่ไม่ยินดีในทาน ยังไม่ถึงกาลที่เห็นประโยชน์ ก็ยังพูดไม่ได้เลย

๑๕๘๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

ผู้ฟัง เรื่องที่มีการติดต่อเทปของท่านอาจารย์ เท่าที่ผมมีประสบการณ์ในการศึกษาธรรมมาบ้างเล็กน้อย และเท่าที่ศึกษามา กว่าจะได้พบแนวทางที่ถูกต้องก็เสียเวลามาก ผมมีความคิดเห็นว่าการตัดศัพท์บาลีออกจากเทปท่านอาจารย์ ผมเห็นว่ามันไม่สมควร เพราะเราจะเห็นได้ในชีวิตประจำวันว่า ภาษาไทยในหนังสือพิมพ์แต่ละปี ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ธรรมเป็นของจริงที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงแสดงไว้ด้วยภาษาบาลี เป็นภาษาที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศที่โชคดีมากที่ได้รับอารยธรรมทางด้านภาษา คือ ภาษาไทยมีภาษาบาลีปนอยู่ด้วยมาก ทำให้ภาษาบาลีและภาษาไทยเข้ากันได้พอสมควร ทำให้ธรรมยังคงอยู่ได้ อย่างประเทศจีนจะเห็นชัด เป็นมหายาน จึงเปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะไม่คงภาษาเดิมไว้ เขานำภาษาบาลีมาเปลี่ยนแปลงเป็นภาษาของเขา และแต่ละปีภาษาก็ตีความกันต่างออกไป อรรถก็เคลื่อนไปมาก เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมซึ่งมีจุดประสงค์ว่าเข้าใจสิ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานไปแล้ว ไม่มีอะไรเหลือ เหลือแต่พระสูตรที่ทรงอธิบาย ถ้าพระสูตรยังคงเป็นภาษาดั้งเดิมอยู่ การศึกษาเพื่อที่จะเข้าถึงอรรถก็ยังพอมีหวัง แต่ถ้าเราเปลี่ยนเป็นภาษาที่ง่าย เช่น เลิกใช้ภาษาบาลี เปลี่ยนเป็นภาษาไทยจะได้จะเข้าใจง่าย ต่อมาอีกยุคหนึ่ง ภาษานั้นก็อาจจะเปลี่ยนแปลงความหมาย ไม่เหมือนกับที่เราใช้ภาษาบาลีที่เหมือนภาษาที่ตายแล้ว อย่างไรก็ตามยังคงอรรถไว้ได้

ส. นี่เป็นเหตุหนึ่งซึ่งดิฉันได้เคยเรียนให้ทราบแล้วว่า การบรรยายธรรมของดิฉันเป็นเพียงการเริ่มต้น เป็นแนวทาง เป็นการบุกเบิกสำหรับรุ่นต่อ ๆ ไปที่จะศึกษาพระธรรมให้แตกฉาน กว้างขวาง ลึกซึ้งขึ้นอีก เพราะถ้าไม่มีการปูแนวทางเอาไว้ให้สะดวกสำหรับรุ่นหลังที่จะมาศึกษาต่อ ก็คงต้องเริ่มต้นค้นหาทางกันใหม่

เพราะฉะนั้น ข้อความในพระสูตรก็ตาม หรือที่ยกจากพระไตรปิฎกโดยตรง หรืออรรถกถา แม้ว่าจะมีบางคำซึ่งอาจจะทำให้คนที่ไม่ชิน เข้าใจได้ไม่ชัดเจน หรือ อาจจะเป็นคำที่ทำให้ต้องคิด และพิจารณาในอรรถในเนื้อความนั้นจึงจะเข้าใจได้ แต่นั่นก็ยังเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจในพระธรรม และไม่ทอดทิ้งแม้คำที่ยัง ไม่เข้าใจ เพราะว่าเห็นประโยชน์ รักษาไว้ เพื่อในกาลข้างหน้าจะได้ศึกษาและ พยายามหาความเข้าใจให้แจ่มแจ้งขึ้น

แต่สำหรับบางบุคคล ต้องคำนึงถึงบางบุคคลด้วย นอกจากบางกาลเทศะแล้ว ยังบางบุคคลซึ่งอาจจะไม่สนใจในพระธรรมถึงขั้นนี้ แต่ต้องการเรื่องเบา ๆ ง่าย ๆ ที่ พอดีจะเข้าใจได้ เมื่อมีคำยากก็จะทิ้งความสนใจทันที เห็นว่าเป็นเรื่องที่ยากไป สูงไป เพราะฉะนั้น ท่านที่มีเจตนาอยากจะทำให้ท่านผู้นั้นมีความเข้าใจ ก็เป็นการเฉพาะตัว ส่วนตัวที่จะตัดคำยาก ๆ ออกได้ นี่ก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของแต่ละท่าน ซึ่งควรพิจารณา เมื่อหวังประโยชน์แก่บุคคลอื่น ก็ทำตามอัธยาศัยของผู้คนได้

ถ. ธรรมของพระผู้มีพระภาคมีมากมาย และต้องใช้ให้ถูกกาลเทศะ เมื่อ ฟังเรื่องหิริโศตตปปะจากอาจารย์แล้ว ก็พิจารณาตัวเองว่า มีกำลังน้อยเหลือเกิน สำหรับหิริโศตตปปะ ทำบาป ทำอกุศลไป วันหนึ่ง ๆ คิดเรื่องอกุศล เราก็ฟังเรื่อง หิริโศตตปปะมาตั้ง ๓ - ๔ อาทิตยแล้วก็ยังไม่มีกำลัง ยิ่งไปกว่านั้น บางท่านเจริญ สติปัฏฐานอยู่ด้วย ก็ยังไม่นำไปปฏิบัติ ไม่นำไปประพฤติ ไม่ละ

อาจารย์บอกว่า หิริโศตตปปะจะมีกำลัง ก็โดยการเพียรเพิกกิเลส ละในที่นี้ คงละกิเลสอีกเหมือนกัน ไซ้ใหม่ คือ ต้องเจริญสติปัฏฐาน จะเอาอย่างหนึ่งอย่างใด หนักก็ได้ ต้องหนัก ๆ ด้วยกันทั้งนั้น ไซ้ใหม่

ส. เป็นผู้ละเอียดยิ่งขึ้น ไม่ใช่เป็นผู้ที่จะเจริญสติปัฏฐานอย่างเดียว เพราะถ้ามุ่งเจริญสติปัฏฐานอย่างเดียว วันนี้ทำอะไรบ้าง อหิริกะเท่าไร อนิตตปปะ เท่าไร แม้แต่ในเรื่องมารยาท ในเรื่องปฏิสันถาร ในเรื่องความเอื้อเฟื้อ ในเรื่อง บุญญกิริยา แม้เล็ก ๆ น้อย ๆ

ถ. ต้องเก็บหมด

ส. เป็นผู้ทีละเอียดยื่น ด้วยสติ ถ้าสติไม่เกิดก็ไม่ระลึกถึงลักษณะสภาพจิตของตนเองในขณะนั้น ก็ยังคงเป็นเรื่องของคนอื่นมากมายอยู่นั่นเอง

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่คิดถึงคนอื่นด้วยจิตที่เป็นอกุศล จะเห็นได้ใช่ไหมว่า ขณะนั้นเพราะอหิริกะ อโนตตปปะ แต่ถ้าเปลี่ยนเป็นกุศล คิดด้วยเมตตา ด้วยกรุณา ด้วยมูทิตา หรือด้วยอุเบกขา ไม่ต้องคอยถึงชาติหน้าที่จะอยากมีกิเลสเล็กน้อย ถ้าอยากจะมีกิเลสเล็กน้อยชาติหน้า คือ ขณะนั้นเองต้องลดคลายอกุศล ซึ่งเพียรคือ อย่างนั้น ไม่ใช่คอย แต่ค่อย ๆ ระลึกได้ และรู้ว่าขณะใดเป็นอกุศลก็จะ

ถ. ก็ควรเริ่มตั้งต้น คำหนิตัวเองไปหนัก ๆ หน่อย

ส. ขออนุโมทนาอย่างยิ่ง สำหรับท่านที่คิดจะรู้จักตัวเองและเตือนตัวเอง นี่เป็นการน้อมรับอนุศาสน์ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เพื่อปฏิบัติด้วยความเคารพ

อย่าลืม กัลยาณมิตร ไม่ใช่คนที่จะทำให้เราโกรธ หรือรู้สึกโกรธคนนั้นคนนี้ แต่เป็นผู้ที่ทำให้เราเกิดเมตตา กรุณา มูทิตา อุเบกขาในบุคคลอื่น ๆ

สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้ดับกิเลส จะเห็นได้ว่า อหิริกะ อโนตตปปะ มีปัจจัยที่จะเกิดได้ทุกทาง ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และถ้าไม่มีปัจจัยที่จะเกื้อกูลได้ หิริโอตตปปะก็ไม่เกิด ต่อเมื่อใดที่มีปัจจัยที่เหมาะสม ที่เกื้อกูลได้ในขณะนั้น หิริโอตตปปะจึงเกิดได้

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สานุสูตร ข้อ ๘๑๔ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน อารามของท่าน อนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล บุตรของอุบาสิกาคณหนึ่ง ชื่อสาณู ถูกยักษ์เข้าสิง

ครั้งนั้นแล อุบาสิกานั้นได้ปริเวทนากล่าวคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

ฉันได้สดับต่อพระอรหันต์ทั้งหลายว่า ชนเหล่าใดเข้าอยู่อุโบสถอันประกอบด้วย องค์ ๘ ประการด้วยดี ตลอดดิถีที่ ๑๔ ที่ ๑๕ และที่ ๘ แห่งปัฏฐะ ทั้งตลอด ปาริหาริกปัฏฐะ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ยักษ์ทั้งหลายย่อมไม่เล่นกับชนเหล่านั้น บัดนี้ฉันเห็นในวันนี้ ยักษ์เล่นกับสามเณรสาณู

ข้อความในอรรถกถามีว่า

เล่ากันว่า บุตร (คือ สามเณร) เป็นบุตรคนเดียวของอุบาสิกานั้น นางให้บุตรนั้นบรรพชาในเวลาเป็นหนุ่ม สามเณรนั้นตั้งแต่วิถีบรรพชาแล้วเป็นผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยวัตร สามเณรได้ทำวัตรแก่อาจารย์ อุปัชฌายะและพระอาคันตุกะ เป็นต้น เดือนละแปดวัน ลูกแต่เช้า เข้าไปตักน้ำไว้ในโรงน้ำ กวาดโรงพัชรรวมตามประทีป ประกาศพัชรรวมด้วยเสียงไพเราะ

พวกภิกษุทราบกำลังของสามเณรนั้นจึงเชื่อเชิญว่า พ่อเณร จงกล่าวบทสรวักขณเถิด สามเณรนั้นไม่น่าอะไรมาอ้างว่า ลมเสียดแทงหัวใจของผม หรือโรคโอรบกวน ขึ้นธรรมาสน์กล่าวบทสรวักขณเหมือนยังแม่น้ำคงคาในอากาศให้ตกลงอยู่ฉะนั้น ลงมากล่าวว่า ขอส่วนบุญในสรวักขณนี้จะมีแก่มารดาบิดาของข้าพเจ้าเถิด

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีศรัทธาเวลาที่ผู้อื่นเชื่อเชิญให้ทำกิจหนึ่งกิจใดในเรื่องของการแสดงธรรม ท่านไม่มีข้ออ้างอื่นเลย เช่น สามเณรนั้นไม่อ้างว่า ลมกำลังเสียดแทงหัวใจของผม หรือโรคโอรบกวน ท่านขึ้นธรรมาสน์กล่าวบทสรวักขณเมื่อลงมาแล้วก็อุทิศส่วนบุญ โดยกล่าวว่า ขอส่วนบุญในสรวักขณนี้จะมีแก่มารดาบิดาของข้าพเจ้าเถิด

ส่วนมารดาที่มีชีวิตอยู่ไม่รู้ในส่วนบุญนั้น

เพราะว่าขณะนั้นท่านบรรพชาอุปสมบทแล้ว

แต่มารดาของสามเณรในอรรถกถาก่อนนั้นเกิดเป็นนางยักษ์ณี นางมากับพวกเทวดา พังกรรมแล้วจึงกล่าวว่า ลูก ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนบุญอันสามเณรให้แล้ว

ก็กรรมดาพวกภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นที่รักของโลกพร้อมทั้งเทวโลกด้วยประการฉะนี้ เหล่าเทวดามีความละอาย มีความเคารพในสามเณรนั้น

นี่คือหิริโอตตปปะ

ย่อมสำคัญสามเณรนั้นเหมือนทำมหาพรหมและเหมือนกองไฟ
ยกนางยักษิณีนั่นขึ้นเป็นที่เคารพ ดูแล ด้วยความเคารพในสามเณร

แต่เมื่อสามเณรนั้นถึงความเจริญ มีอินทรีย์แก่กล้า ถูกความไม่ยินดีบีบคั้น
เมื่อไม่อาจจะบรรเทาความไม่ยินดีได้ จึงปล่อยให้ผมและเล็บยาวรุงรัง ทั้งสงและ
จีวรสกปรกเหลือเกิน ไม่บอกแก่ใคร ถือบาตรและจีวรไปยังประตูเรือนของมารดา
ของตน อุบาสิกาเห็นสามเณรไหวแล้วได้กล่าวว่า

ลูก เมื่อก่อนเจ้ามาในที่นี้กับอาจารย์อุปัชฌายะ หรือภิกษุหนุ่มและสามเณร
เพราะเหตุไรในวันนี้เจ้ามาแล้วแต่ผู้เดียวเล่า

สามเณรนั้นบอกความจริงให้ทราบว่า ท่านใคร่จะสึก อุบาสิกาเป็นคนมีศรัทธา
ได้แสดงโทษในการอยู่ครองเรือนโดยประการต่าง ๆ เป็นการกล่าวสอนสามเณร
เมื่อไม่อาจจะให้สามเณรนั้นยินยอมได้ นางก็เลยกล่าวชวนให้เข้าไปในบ้าน จะได้จัด
ยาคุและภัตเพื่อถวาย และทำภักติกเสริ์เสียดีก่อน คิดว่า คำพูดของตนอาจจะ
ไม่เกิดอุปสรรคต่อสามเณร สามเณรอาจจะเกิดหิริโอตตปัสระลึกได้เอง

เมื่อสามเณรนั่งแล้ว อุบาสิกานั้นได้จัดข้าวยาคุและของขบเคี้ยวถวาย และ
เตรียมที่จะจัดภัต นั่งชาวข้าวอยู่ในที่ไม่ไกล

สมัยนั้น นางยักษิณีซึ่งเป็นมารดาในอดีตชาติคิดว่า สามเณรนั้นจะได้อาหาร
อะไร ในที่ไหนหนอแล หรือไม่ได้ ก็รู้ว่าสามเณรนั้นนั่งในเรือนของมารดา แล้วเตรียม
ที่จะสึก นางยักษิณีนั่นก็คิดว่า สามเณรอย่าพึงให้ความละอายเกิดขึ้นระหว่างเทวดา
ของเรา

เพราะว่าเทวดาทั้งหลายเป็นผู้มีความเคารพในสามเณร เพราะฉะนั้น
สามเณรนั้นไม่ควรจะสึก

นางยักษิณีนั่นก็สั่งที่ร่างของสามเณรसानุ แล้วบิดคอให้ล้มลงที่พื้น

สามเณรนั้นมีนัยน์ตาเหลือก น้ำลายไหล ดิ้นอยู่ที่พื้น เพราะเหตุนี้
ท่านจึงกล่าวว่า บุตรชื่อว่าसानุของอุบาสิกาถูกยักษิณีสั่งแล้ว

เมื่ออุบาสิกาเห็นอาการแปลกของบุตร ก็เข้ามาหาโดยเร็ว คร่ำครวญ
แล้วได้กล่าวคาถาว่า

ฉันได้สดับต่อพระอรหันต์ทั้งหลายว่า ชนเหล่าใดเข้าอยู่อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการด้วยดี ตลอดดิถีที่ ๑๔ ที่ ๑๕ และที่ ๘ แห่งปัฏฐะ ทั้งตลอดปาริหาริกปัฏฐะ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ยักษ์ทั้งหลายย่อมไม่เล่นกับชนเหล่านั้นบัดนี้ ฉันเห็นในวันนี้ ยักษ์เล่นกับสามเณรสาว

ยักษ์กล่าวว่า

ท่านได้สดับต่อพระอรหันต์ทั้งหลายว่า ชนเหล่าใดเข้าอยู่อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอดดิถีที่ ๑๔ ที่ ๑๕ และที่ ๘ แห่งปัฏฐะ ทั้งตลอดปาริหาริกปัฏฐะ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ยักษ์ทั้งหลายย่อมไม่เล่นกับชนเหล่านั้น เป็นการชอบ ท่านพึงบอกสาวกผู้พินิจขึ้นแล้วว่า ยักษ์สิ่งคำนี้ไว้ว่า ท่านอย่าได้กระทำความอันลามกทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ถ้าท่านจักกระทำความอันลามกไซ้รู้ ถึงท่านจะเหาะหนีไป ก็ไม่พ้นจากทุกข์

เมื่อกล่าวอย่างนี้แล้ว ก็ปล่อยสามเณร สามเณรลืมนตาเห็นมารดาซึ่งสยายผมร้องไห้สะอึกสะอื้น โดยที่ไม่รู้ว่าตนเองได้ถูกอมมนุษย์สิงแล้ว เมื่อสามเณรเห็นอย่างนั้นก็คิดว่า ก่อนนี้เรานั่งบนตั่ง และมารดาก็นั่งข้างข้างอยู่ในที่ไม่ไกล แต่เดี๋ยวนี้เรานั่งบนพื้น ส่วนมารดาของเราร้องไห้สะอึกสะอื้นอยู่ แม้ชาวบ้านทั้งสี่ก็ประชุมกันแล้วนั้นอะไรกันหนอ ทั้งที่นอนนั้นแหละกล่าวคาถาต่อไปมีข้อความว่า

โยม ญาติ และมิตรทั้งหลายย่อมร้องไห้ถึงคนที่ตายแล้ว หรือยังเป็นอยู่แต่หายไป โยมยังเห็นฉันเป็นอยู่ โฉนโยมจึงร้องไห้ถึงฉัน

อุบาสิกากล่าวว่า

ลูกเอ๋ย ญาติและมิตรทั้งหลายย่อมร้องไห้ถึงคนที่ตายแล้ว หรือยังเป็นอยู่แต่หายไป แต่คนใดละกามทั้งหลายแล้วจะกลับมาในกามนี้อีก ลูกรัก ญาติและมิตรทั้งหลายย่อมร้องไห้ถึงคนนั้น เพราะเขาเป็นอยู่ต่อไปอีกก็เหมือนตายแล้ว แน่พอเรายกท่านขึ้นจากถ้ำร้างที่ยังร้อนระอุ แล้วท่านอยากจะตกลงไปสู่ถ้ำร้างอีก แน่พอเรายกท่านขึ้นจากเหวแล้ว ท่านอยากจะตกลงไปสู่เหวอีก เราจะโพนทนาแก่ใครเล่าว่า ขอท่านจงช่วยกัน ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ประดุจสิ่งของที่ชนออกแล้วจากเรือนที่ไฟไหม้ แต่ท่านอยากจะทำมันเสียอีก

เวลาไฟไหม้ก็พยายามเอาสมบัติทั้งหลายออกจากเรือน โดยการบรรพชาอุปสมบท เพราะเห็นโทษของกาม แต่แล้วก็กลับจะเผาของที่เขาออกมานั้นเสียอีก

เมื่อมารดากล่าวอยู่อย่างนั้น สามเณรก็ระลึกได้ กลับได้หิริและโอตตปปะ จึงกล่าวว่า เราไม่ต้องการเป็นคฤหัสถ์

ครั้งนั้นมารดาของสามเณรนั้นยินดีว่า ดีละลูก ดังนี้ ถวายโภชนะอันประณีตให้ฉัน แล้วจึงถามว่า ลูก เจ้าอายุกี่ปี

สามเณรตอบว่า แม่ ยี่สิบปีบริบูรณ์

อุบาสิกากล่าวว่า ลูก ถ้าเช่นนั้น ขอเจ้าจงทำการอุปสมบทเถิด

เมื่อได้ถวายผ้าจีวรแล้ว สามเณรนั้นให้ทำจีวรแล้วอุปสมบท เรียนพระพุทธรูปอยู่ ทรงพระไตรปิฎก ยังพระพุทธรูปนั้นให้บริบูรณ์ ในอาคตสถานแห่งศีลเป็นต้น ไม่นานบรรลุดุจความเป็นพระอรหันต์ เป็นพระธรรมกถึกผู้ใหญ่ ดำรงอยู่ได้ ๑๒๐ ปี ให้ชมพูทวีปทั้งสี่สิ้นสละเพื่อนแล้วก็บริณิพพาน

ยาก ถ้าไม่มีเหตุการณ์ที่จะเกื้อกูลให้หิริโอตตปปะเกิด หิริโอตตปปะก็ไม่เกิด เพราะฉะนั้น แต่ละท่าน ต่อไปก็คงรู้จักตนเองตามความเป็นจริง เวลาที่อกุศลกำลังเกิด มีอะไรที่จะทำให้หิริโอตตปปะเกิดได้บ้าง หรือแม้จะมีเหตุการณ์ถึงอย่างนั้น ก็ยังไม่เกิด แต่สำหรับสาธุสามเณร เมื่อท่านเห็นมารดาของท่านร้องไห้อย่างนั้น และได้ฟังเรื่องของมารดาในอดีตชาติที่กล่าวเตือนท่าน ท่านก็ระลึกได้

ถ. ปาริหาริกปักข์แปลว่าอะไร

ส. เรื่องของการรับศีลอุโบสถตลอด ๓ เดือน

ถ. ก็เป็นเรื่องอุโบสถ ถ้ายักษ์ไม่มาเข้าสิง เพียงลำพังมารดาของสามเณรสาธุเขาไม่อยู่ ไซ้ไหม

ส. แน่นอน ท่านได้กล่าวหลายข้อ แต่สาธุสามเณรก็ยังไม่เกิดหิริโอตตปปะ

ถ. ยักษ์นั้นคงได้อานิสงส์มาก

ส. อยู่ที่จิตที่เป็นกุศล และจิตขณะใดเป็นกุศลโสมนัส ขณะนั้นย่อมได้ผลมาก

มารดาในอดีตชาติของใครขณะนี้อยู่ที่ไหน กำลังเห็นท่านผู้หนึ่งผู้ใดทำกุศลอะไรบ้าง ถ้าจะทำให้มารดาในอดีตชาติเกิดกุศล ก็ต้องทำกุศล แม้จะไม่รู้เลยว่าท่านอยู่ที่ไหน หรือแม้แต่มารดาหรือบิดาในปัจจุบันชาติซึ่งท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ยังไม่อาจจะรู้ได้ แต่ขณะใดที่บุคคลใดทำกุศล ผู้อื่นรู้ก็สามารถอนุโมทนาได้

